

UDK 902
ISSN 1330-0644
VOL. 18./2001.
ZAGREB, 2001.

Prilozi

Instituta za arheologiju u Zagrebu

Pril. Inst. arheol. Zagrebu 18./2001.
Str./Pages 1-292, Zagreb, 2001.

Časopis koji je prethodio

Prilozi 1., 1983., Prilozi 2., 1985., 3.-4., 1986.-1987., 5.-6., 1988.-1989., 7., 1990.,
8. 1991., Pril. Inst. arheol. Zagrebu 9., 1992., 10., 1993., 11.-12./1994.-1995.,
13.-14./1996.-1997., 15.-16./1998.-1999., 17./2000.

Nakladnik/ Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU/
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/ Adress of the editor's office

Institut za arheologiju/Institute of archaeology
HR - 10000 Zagreb, Ulica grada Vukovara 68
Telefon/phone/fax ++385/01/615 02 50
e-mail: institut-za-arheologiju@IARH.tel.hr

Glavni i odgovorni urednik/ Editor in chief

Željko TOMIČIĆ (Zagreb)

Redakcijski odbor/ Editorial committee

Dunja GLOGOVIĆ (Zagreb), Timotej KNIFIC (Ljubljana, SLO), Remza KOŠČEVIĆ
(Zagreb), Laszlo KÓVACS (Budapest, HUN), Kornelija MINICHREITER (Zagreb),
Mladen RADIĆ (Osijek), Željko RAPANIĆ, (Split) Aleksandar RUTTKAY (Nitra,
SK), Ivančica SCHRUNK (Minneapolis, USA), Željko TOMIČIĆ (Zagreb).

Prijevod na engleski/ English translation

Nikolina MATETIĆ PELIKAN

Prijevod na njemački/ German translation

Nikolina MATETIĆ PELIKAN

Lektura/ Language editor

Marijan RIČKOVIĆ (hrvatski)
Ulrike STEINBACH (njemački)
Kenneth MAYER (engleski)

Dizajn/ Design

Roko BOLANČA

Korektura/ Proofreaders

Krešimir KVOČIĆ

Računalni slog/ Layout

Ranko PERŠIĆ, Zagreb

Tisak/ Printed by

Tiskara PETRAVIĆ, d.o.o., Vladimira Nazora 12, 10434 Strmec

Naklada/ Circulation

600 primjeraka / 600 examples

Sekundarne publikacije/ Indexed in

GERMANIA Anzeiger der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen
Archaeologischen Instituts, Verlag Philipp von Zabern, Mainz

Izdavanje časopisa novčano podupire

MINISTARSTVO ZNANOSTI I TEHNOLOGIJE REPUBLIKE HRVATSKE
HR - 10000 Zagreb, Strossmayerov trg 4

Sadržaj

Izvorni znanstveni radovi

- 5 KORNELIJA MINICHREITER
Tipološka klasifikacija keramike rane starčevačke kulture iz stambene zemunice 10 u Zadubravlju
- 21 DUNJA GLOGOVIĆ, SLOBODAN MIKO
Nekoliko bronzanodobnih nalaza iz okolice Torčeca pokraj Koprivnice i njihova spektrometrijska analiza
- 33 DARIA LOŽNJAK
Nalazišta bronzanoga doba na vinkovačkom području
- 63 SAŠA KOVAČEVIĆ
Istraživanja prapovijesnog lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak - povijest i novi rezultati
- 79 RENATA ŠOŠTARIĆ
Karbonizirani biljni ostaci iz prapovijesnog lokaliteta u Novoj Bukovici na položaju Sjenjak
- 83 NIVES MAJNARIĆ PANDŽIĆ
Grob ratnika Lt 12 iz srednjolatskog groblja u Zvonimirovu kod Suhopolja u Virovitičko-podravskoj županiji
- 103 MARKO DIZDAR
Nalazišta latenske kulture na vinkovačkom području
- 135 REMZA KOŠČEVIĆ
Sitni metalni predmeti iz Siscije
- 143 REMZA KOŠČEVIĆ
Daljnja opažanja o olovnim privjescima
- 157 VLASTA BEGOVIĆ, IVANČICA SCHRUNK
Preobrazbe rimskih vila na istočnom Jadranu u kasnoj antici i ranom srednjem vijeku
- 173 ŽELJKO TOMIČIĆ
...Sclavorum regionem, quae Zellia appellatur... Pavla Đakona
Povijesna (renesansna) kartografija - novi izvor poznavanja hrvatskog ranog srednjovjekovlja
- 189 TAJANA SEKELJ IVANČAN
Neki arheološki primjeri zaposjedanja ruševina antičkih urbanih cjelina u sjevernoj Hrvatskoj tijekom srednjeg vijeka
- 213 TATJANA TKALČEĆ
Gotičke keramičke čaše iz Glogovnice i Ivanca Križevačkog kraj Križevača i Gudovca kraj Bjelovara

Contents/Inhaltsverzeichnis

Original scientific papers

- KORNELIJA MINICHREITER
Typological classification of pottery of the early Starčevo culture from the pit-dwelling 10 in Zadubravlje
- DUNJA GLOGOVIĆ, SLOBODAN MIKO
A couple of Bronze Age finds from the surroundings of Torčec near Koprivnica and their spectrometric analysis
- DARIA LOŽNJAK
Bronze Age sites in the Vinkovci region
- SAŠA KOVAČEVIĆ
Investigation of the prehistoric locality in Nova Bukovica on the site Sjenjak - History and new results
- RENATA ŠOŠTARIĆ
Carbonized plant remains of the prehistoric locality in Nova Bukovica on the site Sjenjak
- NIVES MAJNARIĆ PANDŽIĆ
Warrior's grave Lt12 from Middle La Tène II grave site in Zvonimirovo near Suhopolje in the County of Virovitica-Podravina
- MARKO DIZDAR
La Tène culture sites in the Vinkovci area
- REMZA KOŠČEVIĆ
Small metal artifacts from Siscia
- REMZA KOŠČEVIĆ
Further observations on lead pendants
- VLASTA BEGOVIĆ, IVANČICA SCHRUNK
Transformations of Roman villas on the eastern Adriatic coast in late classical antiquity and the early Middle Ages
- ŽELJKO TOMIČIĆ
... Sclavorum regionem, quae Zellia appellatur ... von Paulus Diaconus
Historische (Renaissance-) Kartographie die neue Forschungsquelle für das Frühmittelalter in Kroatien
- TAJANA SEKELJ IVANČAN
Manche archäologische Beispiele für die Besiedlung der Ruinen antiker Stadtanlagen in Nordkroatien im Mittelalter
- TATJANA TKALČEĆ
Gotische Keramikgefäße aus Glogovnica und Ivanec Križevački bei Križevci und Gudovac bei Bjelovar

Pregledni radovi

- 235 MARIJA BUZOV
Podni mozaici sustava Eufrazijeve bazilike
- 253 ŽELJKO TOMIČIĆ, TATJANA TKALČEC,
MARKO DIZDAR, DARIA LOŽNJAK
Veliki Gradiš, Veliko Gradišće - plemićki grad Vrbovec
kraj Huma na Sutli (Stanje istraživanja 2001. godine)
- 275 DARIA LOŽNJAK, TATJANA TKALČEC
Suhopolje - Lajkovina rezultati sustavnog terenskog
pregleda kasnobrončanodobnoga naselja

Prikazi

- 285 DUNJA GLOGOVIĆ
TRANS EUROPAM. Festschrift für Margareta Primas,
Beiträge zur Bronze- und Eisenzeit zwischen Atlantik
und Altai. Antiquitas, Reihe 3, Abhandlungen zur Vor-
und Frühgeschichte, zur Klassischen und Provinzial-Rö-
mischen Archäologie und zur Geschichte des Altertums,
Bd. 34, Bonn, 1995., 288 str. sa sl.
- 289 DARIA LOŽNJAK, TATJANA TKALČEC
Kratice

Review

- MARIJA BUZOV
Bodenmosaikien des Systems des Eufrazios-Basilika
- ŽELJKO TOMIČIĆ, TATJANA TKALČEC,
MARKO DIZDAR, DARIA LOŽNJAK
*Veliki Gradiš, Veliko Gradišće - feudal town of Vrbovec near Hum
na Sutli (as of 2001)*
- DARIA LOŽNJAK, TATJANA TKALČEC
Suhopolje - Lajkovina
Results of systematic survey of the Old Bronze Age settlement

- DARIA LOŽNJAK, TATJANA TKALČEC
Abbreviations / Abkürzungen

Podni mozaici sustava Eufrazijeve bazilike*

Bodenmosaiken des Systems des Eufrasios-Basilika

Pregledni članak
Antička arheologija
Review
Roman archaeology

Dr. sc. MARIJA BUZOV
Institut za arheologiju
Ul. grada Vukovara 68
HR - 10000 Zagreb

UDK/JDC 904:726.591(497.5 Poreč)“652”

Primljeno/Received: 25. 05. 2001.

Prihvaćeno/Accepted: 21. 06. 2001.

U Poreču - koloniji Parentium rimske Histrije više od dva stoljeća nicale su crkve novoga kršćanskoga kulta. Samo na jednom mjestu, uz sjeverni rub niskog poluotoka na kojemu se prostirao grad, bile su podignute četiri, no očuvala se samo posljednja i najljepša - Eufrazijeva bazilika (sl. 1. i 2.).

Ispod njenih podova, pod zemljom, koja se tijekom dugih stoljeća taložila uz njezinu sjevernu stranu, ostali su, jedan uz drugi ili jedan iznad drugoga arheološki slojevi s očuvanim podnim mozaicima prijašnjih gradnji. Arheološka istraživanja tijekom nekoliko desetljeća postupno su prodirala kroz taj talog vremena u kojemu su mozaici očuvali spomen na davno nestale prostore, dok se u završnici jasno otkrilo jedno poglavlje kasnoantičke i ranobizantinske umjetnosti na istočnome Jadranu.

Ključne riječi: podni mozaici, Eufrazijeva bazilika, Poreč, predeufrazijana, mozaički natpisi, paleografija

Schlüsselwörter: Bodenmosaik, Eufrasios-Basilika, Poreč, Voreufrasios-Basilika, Mosaiken mit Inschriften, Paleographie

Sadržaj natpisa na ulomku sarkofaga mučenika Maura (druga polovina 4. st.) kao i onoga koji se nalazi na mozaiku u glavnoj apsidi Eufrazijeve bazilike, uvjerljivi su dokazi da su na području građevnog sustava Eufrazijane (sredina 6. st.) postojale starije građevine. Ostaci profane kao i starije sakralne arhitekture na tom području nađeni su tijekom arheoloških istraživanja koja su se izvodila prije Prvog svjetskog rata (POGATSCHNIG, 1901., 4.; DEPERIS, 1898., 404.) te u razdoblju između dva rata (MOLAJOLI, 1943.). Arheološki nalazi koji su pronađeni poslije Drugoga svjetskog rata (ŠONJE, 1969., 249.-281.), pružaju uvjerljiviju podlogu za novo tumačenje o postojanju profane antičke te razvoju sakralne kasnoantičke arhitekture na području građevnog sustava Eufrazijeve bazilike (sl. 3.).

Na području prvobitnog kulturnog prostora (*domus ecclesiae*) sa sjeverne strane Eufrazijeve bazilike očuvani su ostaci zidova profane antičke arhitekture u tri sloja. Izgradnja sakralnih kulturnih prostora započela je još u 4. st. kada je, vjerojatno nakon godine 313. podignut prvi oratorij - neka jednostavna građevina kojoj je zapadna strana bila usporedna rimskoj ulici.

Za tumačenje sakralne arhitekture, odnosno određivanja njezina vremenskog slijeda, koja je prethodila Eufrazijevoj bazilici, osim ostataka temeljnih zidova i mozaika, od izuzetnog je značenja natpis na ulomku sarkofaga mučenika Maura iz druge polovine 4. st. (CAMBI, 1998., 79.-88.).

Natpis glasi (DEGRASSI, 1934., 29.-31.; PRELOG, 1957., 117.; ŠONJE, 1971., 224.):

**HOC CUBILE SANCTUM CONFESSORIS MAURI
NIBEUM CONTENET CORPUS
HAEC PRIMITIVA EIUS ORATIBUS
REPARATA EST ECCLESIA
/H/IC CONDIGNE TRANSLATUS EST
UBI EPISCOPUS ET CONFESSOR EST FACTUS
IDEO IN HONORE DUPLICATUS EST LOCUS
/.....M.....S/./ ACTUS
.....IS¹**

¹ Natpis u prijevodu A. Šonje glasi: "Ovaj sveti grob sadrži kao snijeg bijelo tijelo mučenika Maura. Ova prvobitna crkva preuređena je njegovim molitvama (po njegovu zagovoru). Ovamo je časno prenesen, gdje postade biskupom i mučnikom. Stoga u čast mjesto je bilo podvostručeno"

* Referat održan na međunarodnom znanstvenom skupu "Eufrazijeva bazilika i Poreč" u Poreču od 8. do 10. rujna 1998. godine

Natpis ukazuje na dvije faze izgradnje sakralnih objekata u Poreču - na prvu crkvu (*primitiva ecclesia*) te na njezinu restauraciju (*reparata est ecclesia*), kojom je prilikom povećan, "podvostručen" čitav objekt (*duplicatus est locus*). To pomaže da se u određeni odnos postave postojeći tragovi građevina i mozaika ispod i sjeverno od Eufrazijeve bazilike.

O natpisu je pisano vrlo mnogo, no ipak je ostalo nekoliko neriješenih problema. Dosadašnja su čitanja, čini se, ipak pogrešno interpretirala posljednji cjelovito očuvani redak - *Ideo in honore duplicatus est locus*. Taj redak A. Šonje prevodi: "Stoga u čast mjesto je podvostručeno". Ovakav prijevod i tumačenje prema N. Cambiju nisu ispravni (CAMBI, 1998., 83.).

Ključno pitanje za razumijevanje nalazi se u riječi *locus*, čije je temeljno značenje mjesto, prostor (DIVKOVIĆ, 1900., 607.).

Do sada se držalo da je riječ *locus* zapravo slikoviti izraz za *ecclesia* (crkva), o kojoj se govori u 2. i 3. rečenici te bi imala za svrhu da se dva puta ne spominje ista riječ *ecclesia* (CAMBI, 1998., 83.).

To bi onda značilo da je crkva podvostručena, tj. da ima dvije dvorane, a taj bi redak potvrđivao postojanje dviju dvorana u Poreču, svjedočeći tako o pojavi dvojnih bazilika (*basilicae geminatae*)².

To bi, također, bio dobar dokaz da je druga, podvostručena crkva imala sepulkralni karakter³.

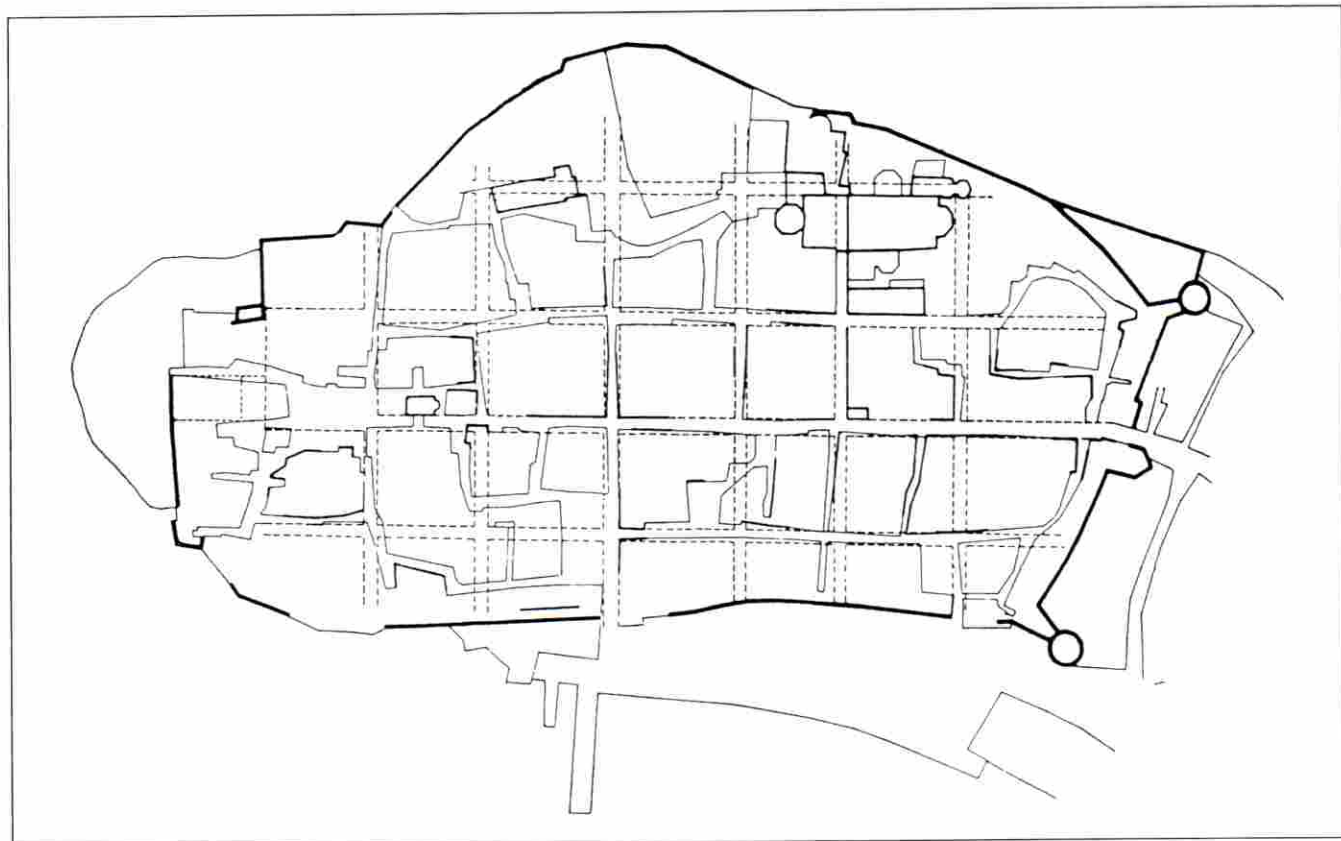
S takvim interpretacijama s pravom je bio nezadovoljan D. Rendić-Miočević. Za nj posebno značenje ima izričaj *in*

honore, i drži da nije riječ o materijalnom, nego kultnom udvostručanju mjesta (CAMBI, 1998., 83.). Maurova bi translacija zapravo uvećavala slavu i štovanje porečkoga konfesora, ali to ne bi značilo da bi i samo mjesto bilo povećano (RENDIĆ-MIOČEVIĆ, 1987., 78.). Da bi se rečenica tumačila u materijalnom smislu, prema Rendić-Miočeviću, nedostaje izraz koji bi se odnosio na svetačku osobu ili samo ime sveca (CAMBI, 1998., 84.). Nadalje, Rendić-Miočević uspoređuje taj dio natpisa sa stvarnom arheološkom situacijom te zaključuje da ne bi bio upotrijebljen izraz *duplicatus*, jer bi za točno navođenje, kada bi ga se tumačilo materijalno, bilo nužno kazati *triplicatus est locus*. Istraživanja koja je vodio A. Šonje pokazala su da su u 4. st. postojale tri paralelne dvorane, pa Rendić-Miočević smatra da je uvećana čast, a ne mjesto. Iako je Rendić-Miočević naglašavao da je nužno utvrditi značenjsku razliku između riječi *locus* i riječi *ecclesia* koje bi po znatnom broju interpretacija bili sinonimi, on to nije načinio⁴. O tome je nedavno pisao N. Cambi (CAMBI, 1998., 85.), utvrdivši da je *locus* uobičajeni izraz za grob i to grob konfesora Maura. Najvjerojatnije mjesto djelovanja i mučeničke smrti biskupa Maura (*hic condigne translatus est ubi episcopus et confessor est factus*) bilo je na nekom od

² O tome vidjeti: E. DYGGVE, *History of Salonitan Christianity*, Oslo, 1951., 33., posebno bilješka 64. Takvu interpretaciju i drugi drže kao valjanu

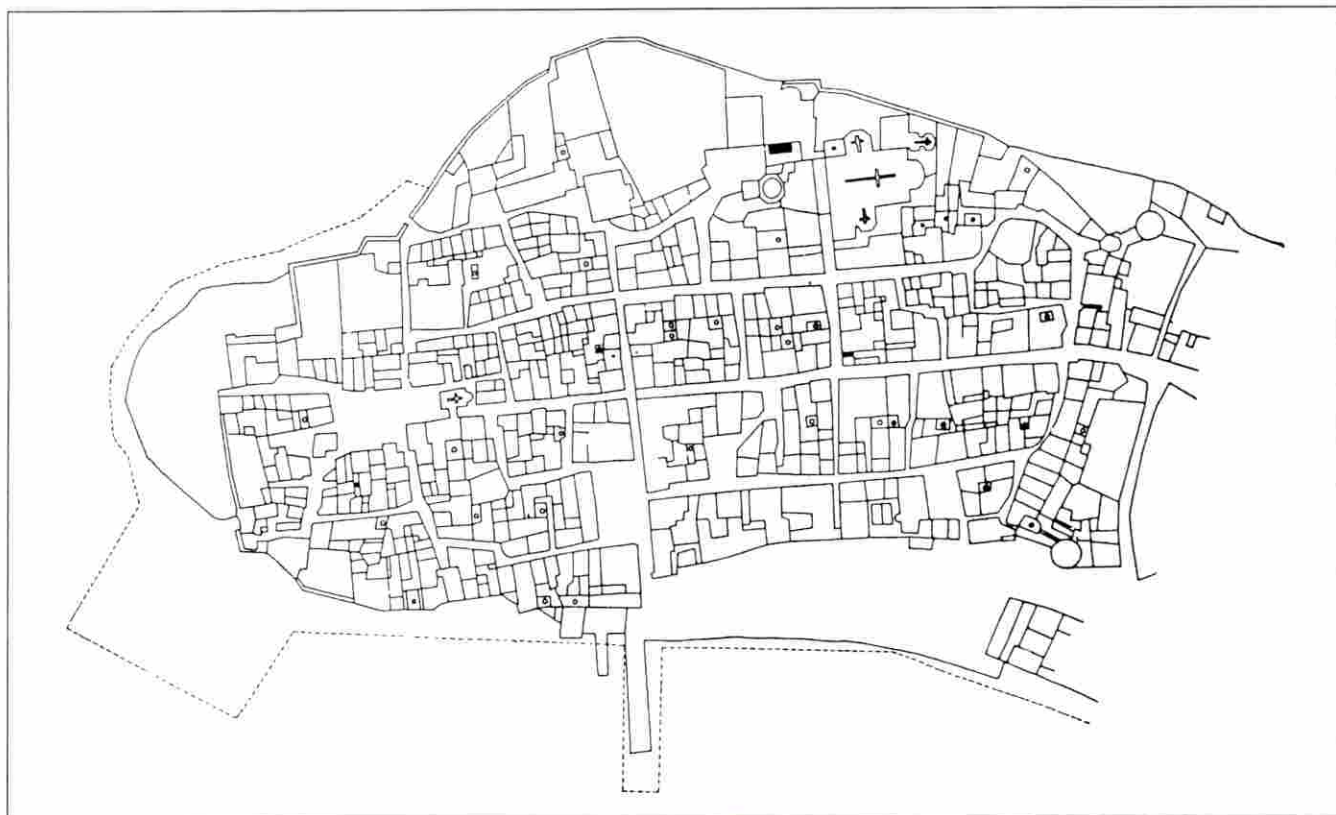
³ O tome vidjeti N. CAMBI, 1998., 83., bilješka 23.

⁴ O tome vidjeti N. CAMBI, 1998., bilješka br. 27

Sl. 1. Rimski raster Poreča (označen isprekidanom linijom) i odnos kasnije izgradnje. Deblje linije obilježavaju konstrukcije podignute između 4. i 15. stoljeća (prema M. PRELOGU)

Abb. 1 Römischer Raster von Poreč (mit gestrichelter Linie markiert) im Verhältnis zu den späteren Bauten. Die fetten Linien markieren die zwischen dem 4. und dem 15. Jahrhundert errichteten Anlagen (nach M. PRELOGU).

Sl. 2. Katastarski plan Poreča iz 1781. godine. Isprekidanom linijom označene su promjene u veličini poluotoka koje su nastupile nasipavanjem krajem 19. i početkom 20. stoljeća (prema M. PRELOGU)

Abb. 2. Katasterplan von Poreč von 1781. Die gestrichelte Linie markiert die Änderungen in der Größe der Halbinsel, die infolge der Erdaufschüttungen Ende des 19. und Anfang des 20. Jahrhunderts entstanden waren (nach M. PRELOG).

prije postojećih prostora, bilo termi bilo stambene zgrade, koji su pripadali trećem sloju pronađenih ostataka antičke arhitekture (ŠONJE, 1971., 221.).

U jednom je trenutku izvršena translacija Maurovih kosti, no nije navedeno odakle su uzete kosti. Može se pretpostaviti da je mučenik bio ukopan na nekropoli, na lokalitetu Čimare (Cimare) izvan gradskih zidina (ŠONJE, 1971., 229.; ŠONJE, 1982., 38., T. VI.).

Natpis točno utvrđuje destinaciju prijenosa, što znači da su translacijom stvorena dva groba. Novi grob, koji je urađen u crkvi u kojoj je Maur postao i biskup i konfesor, i stari koji je nakon translacije zacijelo i dalje štovani. Usporednice za ovakvu situaciju u Poreču nude grobovi mučenika u Saloni (CAMBI, 1998., 85.).

Dakle, Maur je imao više grobova: prvi na nekropoli, drugi u crkvi, treći u Eufrazijevoj bazilici (sredina 6. st.) i konačno četvrti u Oratoriju u Lateranu (CAMBI, 1998., 85.). Dakle, grob (*locus*) može biti *duplicatus*, i to u materijalnom i kulturnom pogledu (*in honore*) (CAMBI, 1998., 85.).

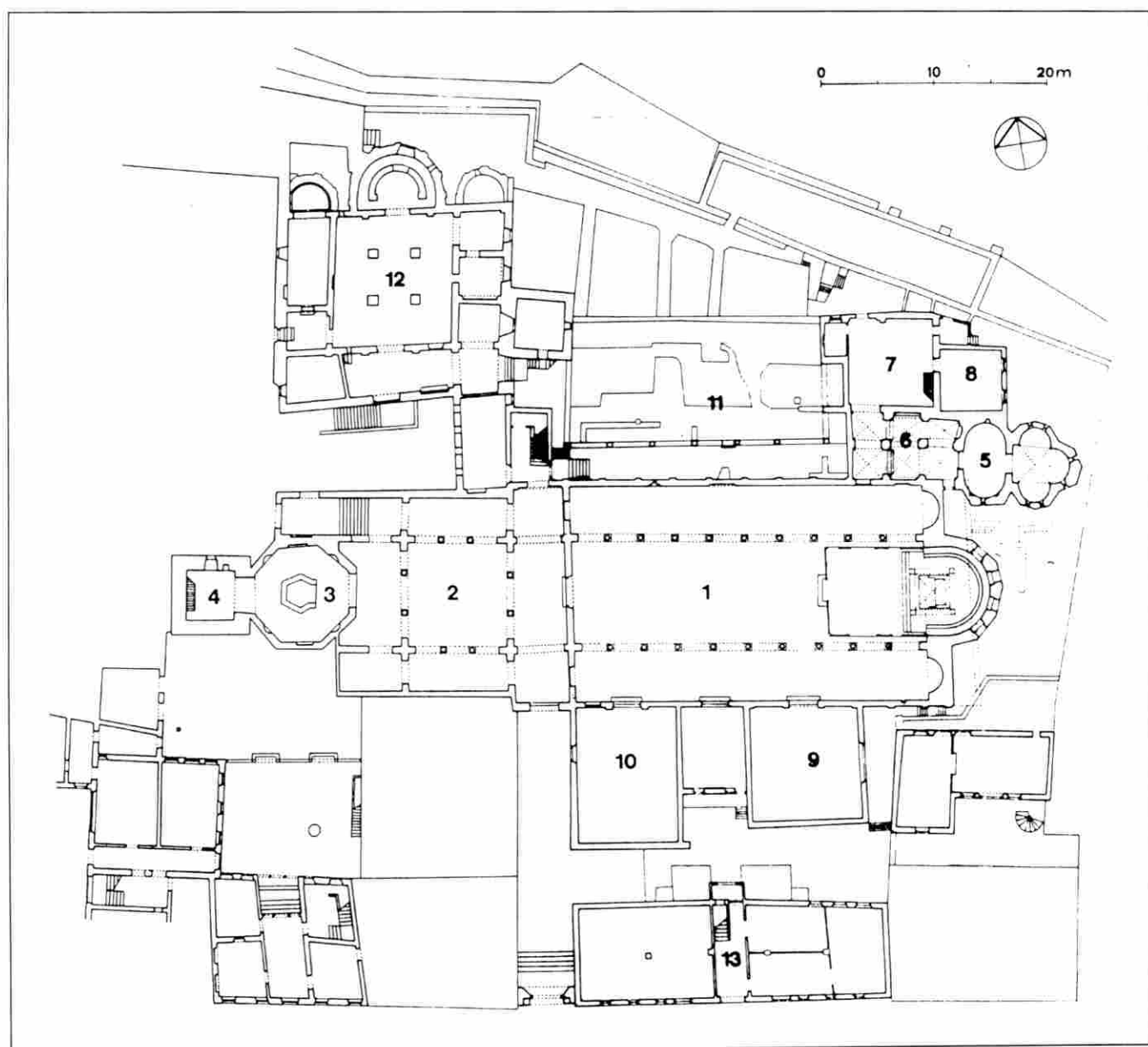
Prema Cambiju, posljednji očuvani redak natpisa valjalo bi čitati: *Ideo in honore duplicatus est (eius) locus*. Zacijelo je izraz *eius* ispušten, možda kao opterećenje, jer se očigledno izraz *duplicatus* odnosi na Maurov grob.

N. Cambi predlaže sljedeći prijevod natpisa: "Ova sveta postelja (sarkofag) sadrži prečisto tijelo svjedoka (konfesora) Maura. Ova prvotna crkva obnovljena je po njegovu zagovoru. Ovdje je dostojanstveno prenesen, gdje je postao biskup i svjedok. Zbog toga je (njegov) grob u časti udvostručen."

Iako natpis pruža i neke podatke o kronološkom slijedu građenja na mjestu porečke katedrale, pojavljuju se ipak i određene poteškoće. Prvom oratoriju pripadalo je po svojoj prilici kvadratno mozaičko polje s dekorativnim motivima meandara iz pletenica, u koji su naknadno uneseni manji kvadrati s likovima riba, od kojih se jedan relativno dobro očuvao sve do danas (ŠONJE, 1980., 138., sl. 1.). Otprilike u istoj visini s tim mozaikom, no sjevernije od njega, nalaze se dva fragmenta mozaika koja su ostala izvan sjevernog perimetralnog zida kasnije građevine, a nešto dalje prema zapadu, na istoj vertikalnoj razini, fiksirala su ranija arheološka iskopavanja također fragmente mozaika i zida (PRELOG, 1986., 8.). Činjenica da se svi ti mozaici nalaze na istoj razini povezuje ih u određeno vremensko, a zacijelo i prostorno jedinstvo (PRELOG, 1986., 8.). No u novu građevinu, čije perimetralne zidove možemo pratiti, bilo je uključeno samo kvadratno polje s likom ribe (sl. 4. i 5.).

Prema Prelogu, ta nova građevina u obliku jednostavnog pravokutnika pripada već drugoj fazi izgradnje, tj. u njoj treba gledati "restauraciju" prvog oratorija, koju spominje natpis. Popravku prvobitnog oratorija pripadaju i dva veća pravokutnika očuvanog mozaika, ispod kojih su pronađeni novci Licinija, Konstantina i Valensa (365.-378.), pri čemu ovi posljednji predstavljaju oslonac za dataciju *post quem* (PRELOG, 1986., 8.).

M. Prelog smatra da se povećanje prvobitnog sakralnog objekta, o kojemu govori natpis najjasnije očituje u arheološki fiksiranoj drugoj pravokutnoj dvorani uz južnu stranu pr-

S1. 3. Tlocrt kompleksa Eufrazijeve bazilike

- 1 - Eufrazijeva bazilika (6. st.) 2 - Atrij (6. st.) 3 - Baptisterij (6. st.)
 4 - Zvonik (16. st.) 5 - Memorija (6. st.) 6 - Sakristija (15. st.) 7 i 8 -
 Nova sakristija 9 - Kapela 10 - Kapela 11 - Ostaci ranijih sakralnih
 prostora 12 - Biskupska palača (konsignatorij 6. st.) 13 - Kanonička
 kula (13. st.) (prema M. PRELOGU)

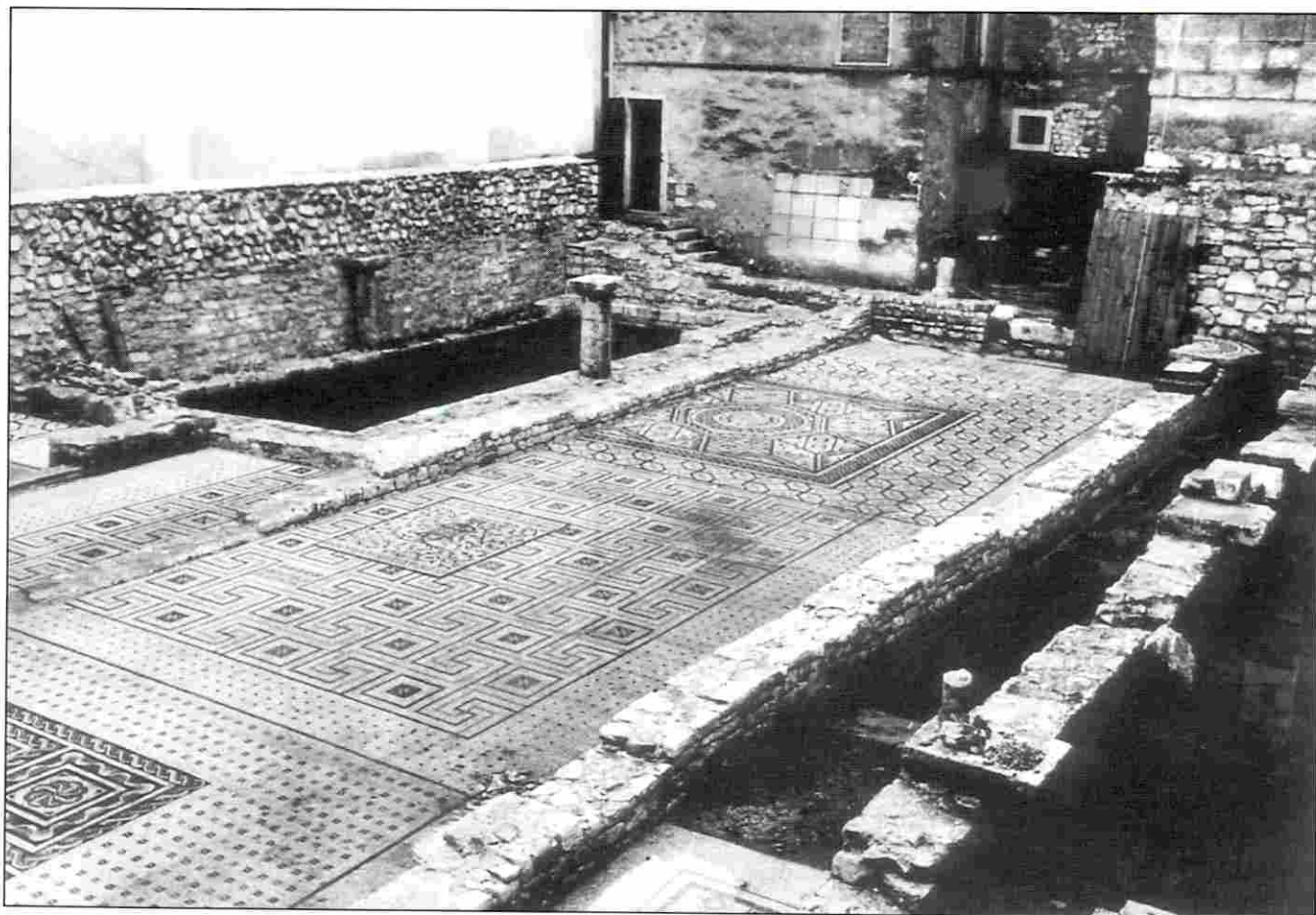
Abb. 3 Grundriß der Anlage der Eufrazios-Basilika

- 1 - Eufrazios-Basilika (6. Jh.) 2 - Atrium (6. Jh.) 3 - Baptisterium (6.
 Jh.) 4 - Glockturm (16. Jh.) 5 - Memoria (6. Jh.) - Sakristei (15. Jh.)
 7 und 8 - Neue Sakristei 9 - Kapelle 10 - Kapelle 11 - Baureste der
 früheren Sakralräumlichkeiten 12 - Bischofspalais (Konsignato-
 rium 6. Jh.) 13 - Der kanonische Turm (13. Jh.) (nach M. PRELOG)

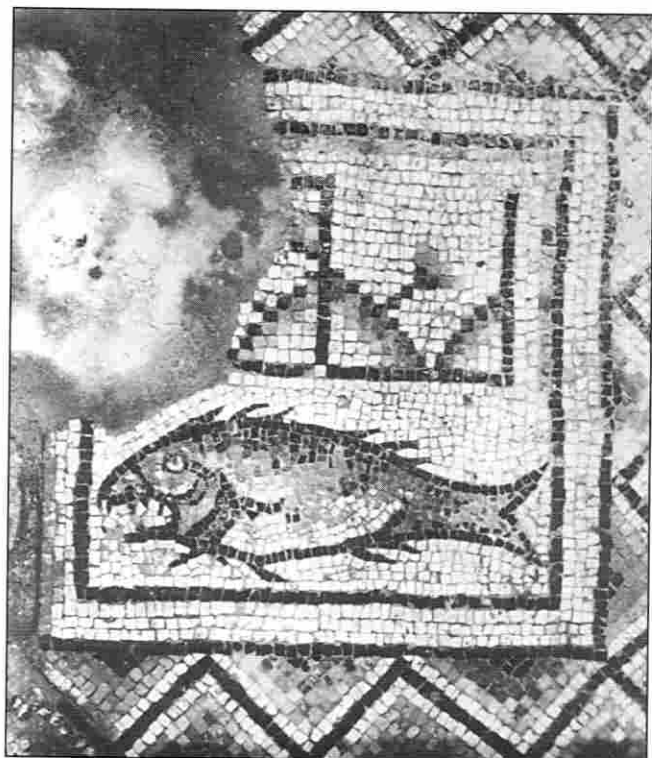
vobitnog oratorija, koja je po svojoj veličini i obliku gotovo identična s njime. Naprotiv, tijekom arheoloških istraživanja poslije Drugoga svjetskog rata, kako smo već kazali, utvrđeno je da je postojala još jedna, treća prostorija osim dviju poznatih prostorija koje su utvrđene tijekom prethodnih iskopavanja. Prema A. Šonji *duplicatus est locus* ne znači da se s južne strane srednje dvorane (*ecclesia*) dogradila samo jedna prostorija (*martyrium*), iste veličine. Riječ *locus* prema A. Šonji odnosi se na položaj prostora gdje je bila prvobitna crkva, mjesto gdje se crkvena općina tijekom progona tajno okupljala i gdje je Mauro umro mučeničkom smrću (ŠONJE, 1971., 226.). Srednja je dvorana služila za euharistijske žrtve, dakle ona je bila *ecclesia*, odnosno bolje rečeno bazilika (*basilica*), kako piše na njenom mozaiku. Po-

ložaj oltara bio je u istočnome dijelu prostora, gdje su vidljive u podnom mozaiku četiri rupe od stupića koji su nosili oltarnu menzu. Južna dvorana bila je martirij (*martyrium*), gdje su se čuvali relikvije mučenika Maura, koje su bile prenesene s ranokršćanskoga groblja na Čimareu, na područje grada gdje je Mauro bio biskup i gdje je podnio mučeničku smrt. Sjeverna je dvorana bila *catechumeneum* s krstionicom. Prva je bazilika, dakle, bila skromna građevina bez monumentalne izgradnje. Prostorije su imale pravokutnu osnovu bez apside, međusobno odijeljene zidovima. S vanjske je strane imala bazilikalni izgled.

A. Šonje drži da se prijenos Maurova tijela dogodio prije godine 386., kad Teodozije zabranjuje prenošenje mučeničkih tijela u crkvu (ŠONJE, 1969., 270.).

Sl. 4. Ostaci ranijih gradnji s mozaicima, 4. st.
 Abb. 4 Baureste der vorläufigen Bauten mit Mosaiken, 4. Jh.

Sl. 5. Mozaik iz 4. st. sa simboličnom ribom
 Abb. 5 Mosaik aus dem 4. Jh. mit dem Fischsymbol

Šonje smatra da se obnova odnosi na proširenja uz izvornu crkvu. Teodozijev kodeks ustoličio je, naime, praksu koja je postojala na Zapadu u duhu starog Zakona XII tabli, koji je zabranjivao translacije i komadanje ostataka. Translacije se na Zapadu ne događaju prije drugoga desetljeća 5. st., doba pronalaska ostataka tijela sv. Stjepana, dok se na Istoku, usprkos zabrani provode još od sredine 4. st. (sv. Babila u Antiohiji) (CAMBI, 1998., 86.). Prema tome, smatramo da se translacija nije mogla dogoditi prije toga, pa bi obnova značila, zapravo, izgradnju predeufrazijske bazilike (CAMBI, 1998., 86.).

No bez obzira na ova otvorena pitanja i problematiku, Maurov je grob zacijelo bio smješten u sjevernoj bazilici predeufrazijskoga sklopa, i to točno iznad južne dvorane njegove izvorne crkve. Naime, sjeverna bazilika predeufrazijskoga sklopa podignuta je približno nad ostacima južne dvorane prethodne crkve (ŠONJE, 1971., sl. 1.).

U 5. st. dolazi do izgradnje novog sakralnog objekta na tom mjestu, i to velike trobrodne bazilike, čijom izgradnjom prestaje život južne dvorane stare crkve. Sjeverni zid nove bazilike presjekao ju je otprilike u polovini, pa se njezina južna strana našla ispod poda nove bazilike, dok je sjeverna pretvorena u neku vrstu koridora. Sjeverna dvorana, prvobitni oratorij produžuje se prema istoku i u tom se produženju smješta *subsella*.

Ova nova bazilika, velika trobrodna dvorana jednostavnoga pravokutnog oblika bez apside i s polukružnim niskim zidićem svećeničkih sjedala u istočnome dijelu, karakterističan je primjer ranokršćanskih crkava čestih na području Istre i Norika (ŠONJE, 1971., sl. 18.).

Iako je ta bazilika monumentalniji oblik u odnosu na prijašnje gradnje, ona ipak ostaje vezana uz lokalnu građevnu tradiciju, proizašlu iz rimske profane arhitekture.

I konačno, polovinom 6. st. dolazi do izgradnje nove crkve koja još i danas postoji i nosi ime po biskupu koji ju je dao izgraditi: Eufrazijeva bazilika. U posvetnom natpisu u apsidalnom mozaiku (DEGRASSI, 1934., 37., br. 81) Eufraziju koji je označen u natpisu kao *providus et fidei fervens ardore sacerdos Eufrasius*, pripada sva zasluga za podizanje i ukrašavanje bazilike u Poreču. U natpisu Eufrazije naglašava da je crkva koju je on zatekao bila gotovo ruševina i lišena ukrasa, no novija su istraživanja građevine pokazala da je Eufrazije ipak zadržao tri perimetralna zida ranije bazilike, a novi su stupovi pak postavljeni na podlogama ranijih stupova. I napokon, očuvani tragovi mozaika stare bazilike pokazuju da ona nije bila tako siromašna ukrasom kao što biskup govori u svom natpisu.

U tu novu Eufrazijevu crkvu Maurovo je tijelo bilo po treći put prebačeno. Maur je zacijelo već smatran pravim mučenikom, pa je kao takav i prikazan u kaloti glavne apside na mozaiku. Izvorni je Maurov grob, zacijelo i dalje čašćen, dok je onaj iz predeufrazijane uništen, što potvrđuje i fragment translacijskoga natpisa, upotrijebljenoga poput običnoga građevinskog materijala (CAMBI, 1998., 86.).

No umjetnički oblici u kojima je izvedena Eufrazijeva bazilika znatno su razvijeniji od starijih, a taj kvalitetniji skok u odnosu na raniju arhitekturu, mozaike i dekorativnu skulpturu, upotreba raskošnijega materijala, posebice impor-

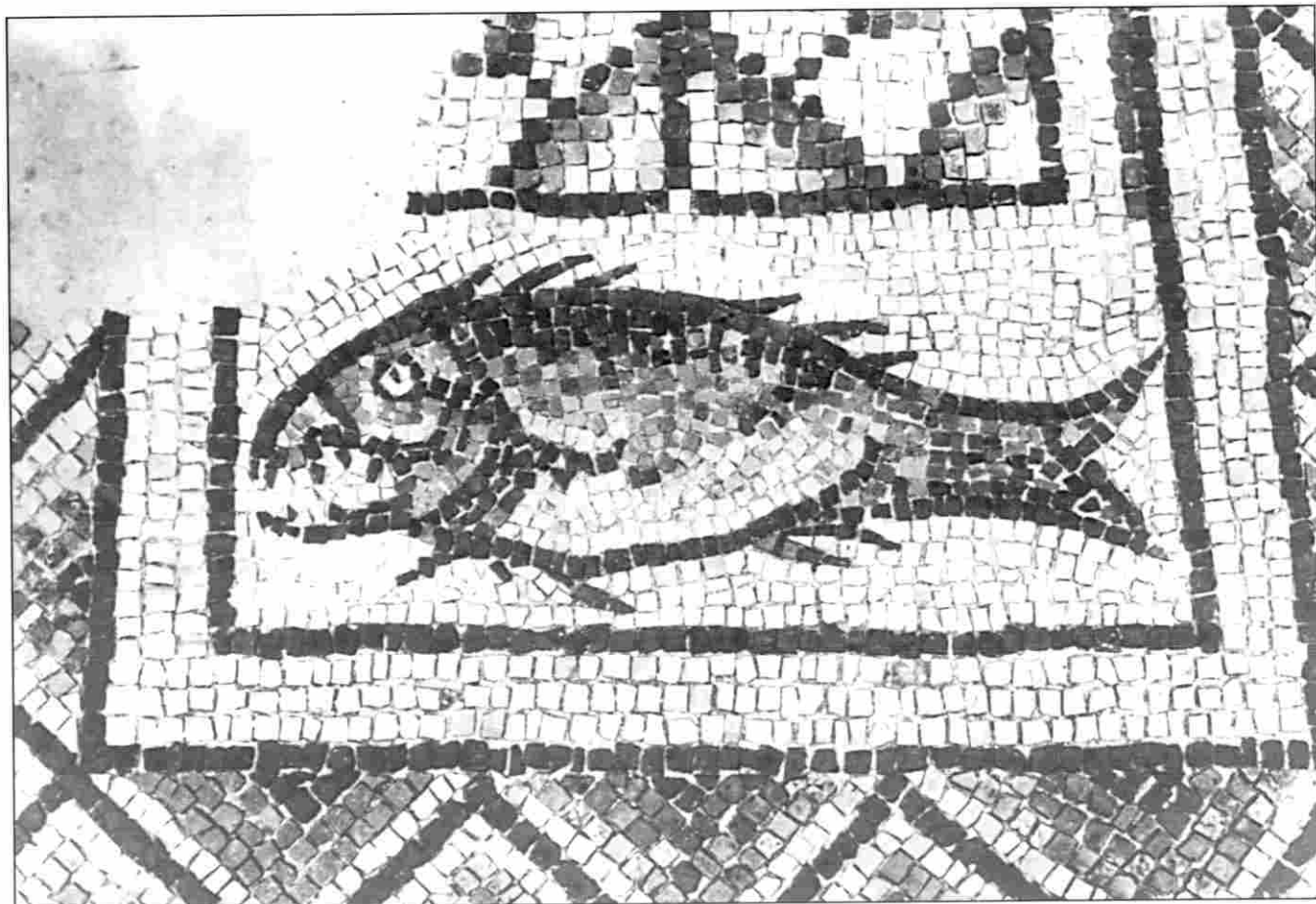
tiranoga istočnog mramora, koji ju ukrašuje, nesumnjivo je odraz vanjskog djelovanja na lokalnu tradiciju, a to u 6. st. znači djelovanja tzv. bizantskoga čimbenika.

Podni mozaici

Simboličnu adaptaciju profanog prostora za potrebe nove vjere pokazuje fragment mozaičkog poda u čiji je ugao umetnut lik ribe, koji simbolično predstavlja Krista (IXΘYS), (sl. 5. a).

No nepoznati majstor koji je svojim malenim, kamenim kockicama htio oblikovati taj simbol nove vjere, ulio mu je sasvim realan život, jer su njegove oči još bile širom otvorene za ljepote ovoga svijeta (PRELOG, 1986., 11.).

Krajem 4. st. ovaj oratorij zamijenila je nova crkva. Podove nove crkve ponovno su prekrili mozaici, podijeljeni u četverokute različite veličine, ispunjene dekorativnim motivima; darovi vjernika, uz čija su imena zabilježene i brojke, koje označavaju veličinu darovane površine, izraženu u rimskim stopama. I na ovim mozaicima još se osjeća jaka antička tradicija, koja je svoje dekorativne motive gradila stilizirajući prirodne oblike. Ona još živi u spletovima bujne rascvane vitice, u crtežu posude iz koje vitica izbija, u lišću vijenaca, koji ovija jedno polje s natpisom. Tradicija još živi i u sigurnosti crteža, kojom je izvedena živa igra raznovrsnih dekorativnih motiva u skladnoj kompoziciji, u bogatom izboru boja.

Sl. 5. a Mozaik iz 4. st. sa simboličnom ribom, detalj

Abb. 5a Mosaik aus dem 4. Jh. mit dem Fischsymbol, Detail

No niti ovaj sakralni objekt nije dugo trajao, jer se već u prvoj polovini 5. st. podiže na istom mjestu velika trobrodna bazilika. Ova nova bazilika rječitno govori o novom položaju crkvene organizacije u životu kasnoantičkog grada. Najvjerojatnije je u to doba bila podignuta i prva krstionica, baptisterij, tako da je u tom dijelu grada izrasla velika sakralna cjelina, koja postade novim središtem gradskog života (PRELOG, 1986., 12.).

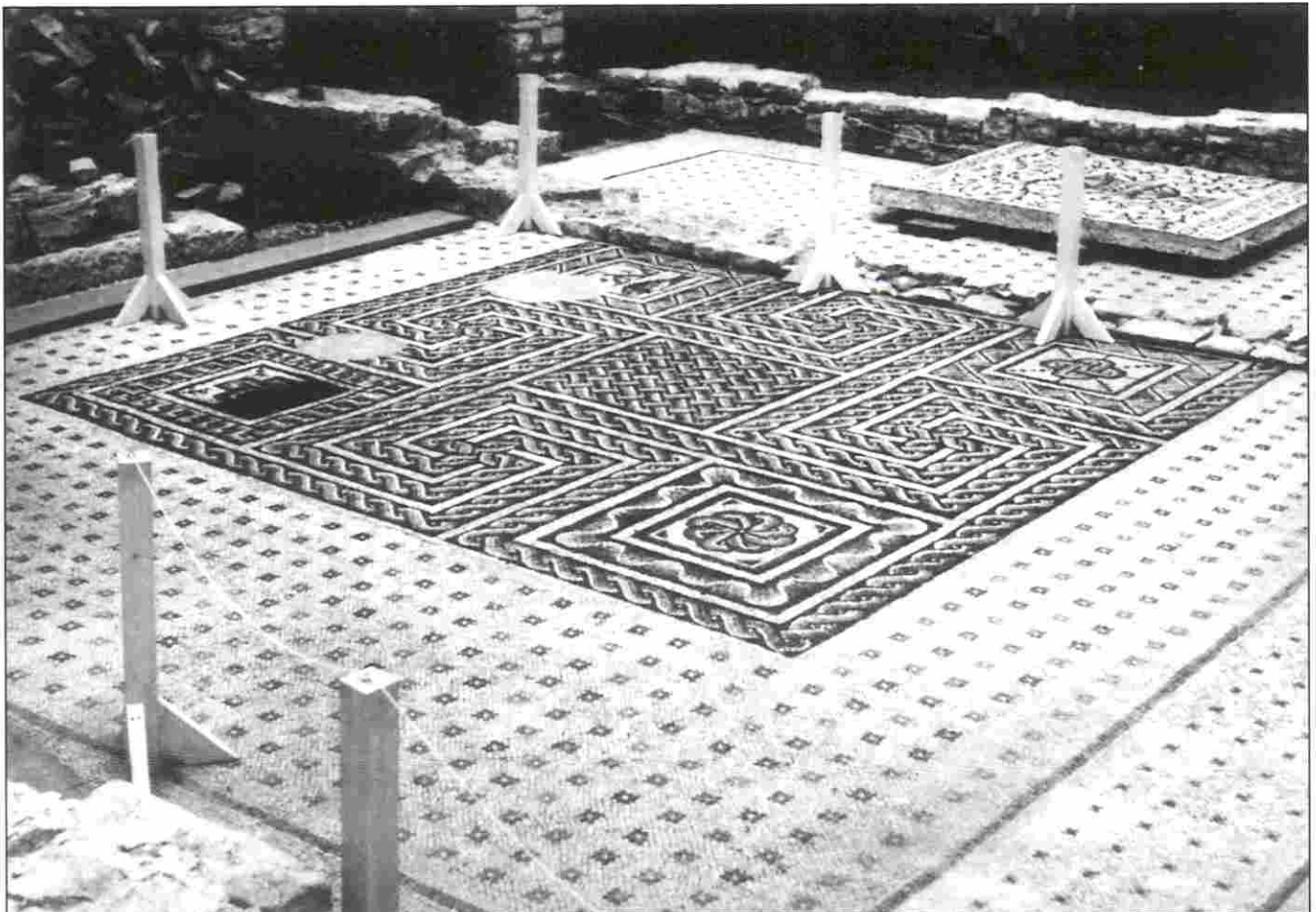
Oblik dvorane, preuzet je iz prijašnje profane arhitekture, a našao je u prostranoj trobrodnoj građevini svoj najmonumentalniji izraz. Ipak, ove gradnje i ukrasi pokazuju i dokazuju lagano propadanje lokalne tradicije. Naime, dok su ruke anonimnih majstora na podovima crkava strpljivo slagale blistavu dekoraciju iz malenih kamenčića, već su preko sjevernog dijela istarskoga poluotoka, kretale jedna za drugom vojske "barbara". Prolazili su: Alarik, Atila, Odoakar i Teodorik. S Carstvom je umiralo i jedno veliko povijesno razdoblje. Dok je antika nestajala u požarima bezbrojnih bitaka, u malim gradovima na sjevernim obalama Mediterana njezino je umiranje bilo lagano i tiho. Te su faze umiranja vidljive i na porečkim spomenicima. Mozaici crkve u 5. st. bezizlazno su se zapleli u nemirne geometrijske spletove, ornamente oblikovane sve nesigurnijom rukom. No i opet iznimno na pojedinim mjestima, kao što je to mozaik u polukrugu svećeničkih sjedala, davna su sjećanja opet oživjela krhku viticu vinove loze, a njezine zavoje naselila malenim ptičjim tijelima.

Nakon nekoliko desetljeća, kada su koraci vjernika oštetili pod, novim kamenim kockicama pokušalo se prekriti praznine. Te nespretne zakrpe postale su posljednji spomenici jedne posve umorne lokalne tradicije, umjetničke i obrtničke (PRELOG, 1986., 12.).

No izgradnjom Eufrazijeve bazilike u toj laganoj agoniji, umorna će antička umjetnost još jednom procvati kasnim, raskošnim cvatom. Još i danas nakon četrnaest stoljeća, nakon potresa i pregradnji očuvani ostaci mozaika, stukature, inkrustacije govore o nekadašnjem sjaju te građevine, u kojoj su podovi i zidovi bili prekriveni mozaicima i oplatom od mramora, raznobojnoga plemenitog kamenja i sedefa, a vijenci i lukovi optočeni reljefnim polikromnim stukurama - o prostoru kojemu je tek ta polifonija i sjaj odraza davala istinski život (PRELOG, 1986., 15.).

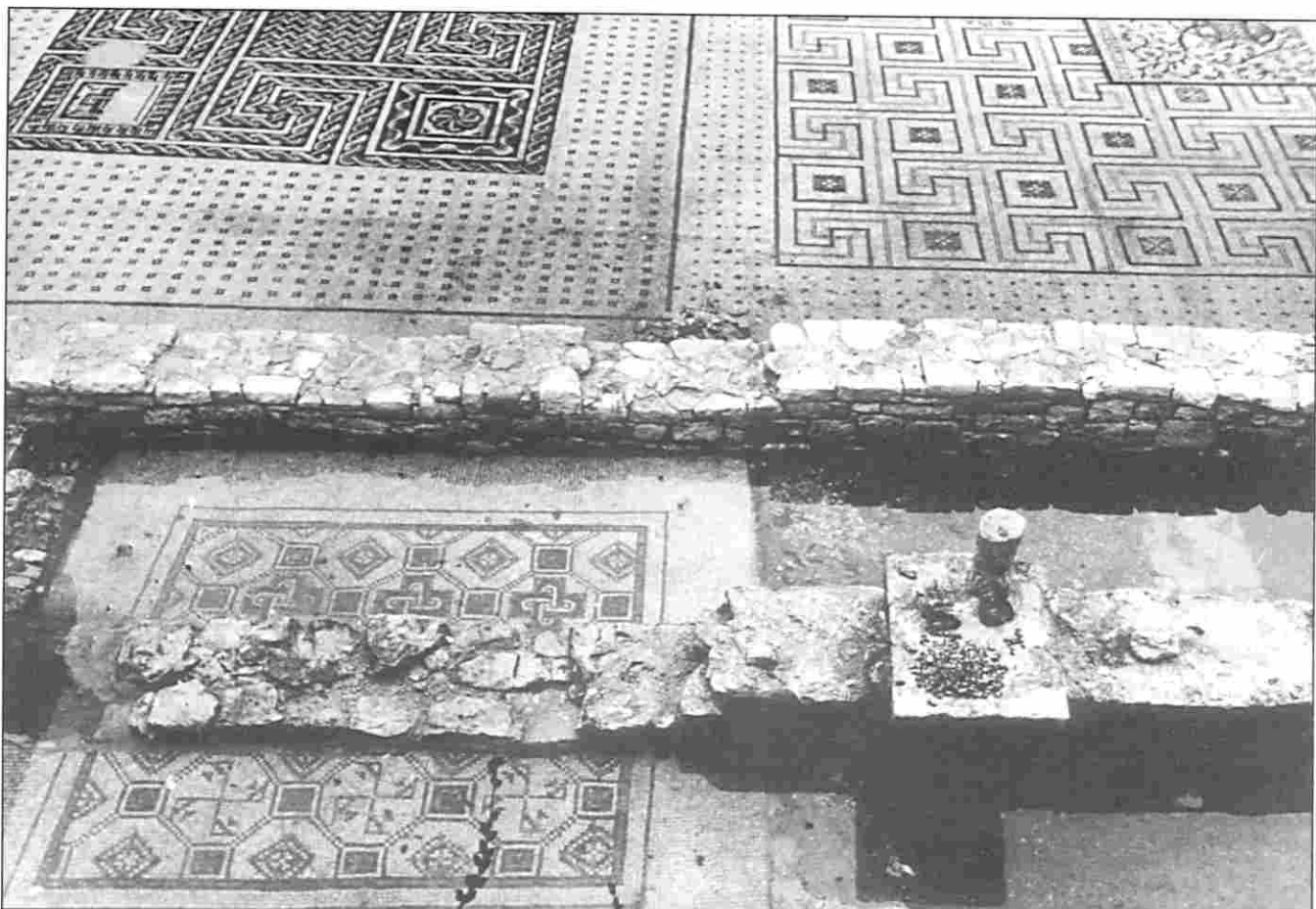
Mozaici prvobitnih sakralnih objekata

Na prostoru koji je s južne strane omeđen perimetralnim zidom Eufrazijeve bazilike, sa zapadne strane zgradom episkopija, sa sjeverne uskim potezom maloga vrta, neposredno uz rub gradskog bedema, a na istočnoj strani raznim prigradnjama, nalaze se iskopani ostaci ranijih sakralnih objekata (PRELOG, 1986., 16.), (sl. 6. i 7.). Mozaici prvobitnih sakralnih objekata izvedeni su u tehnici *opus tessellatum* s kockicama izbočenih bridova, što mozaik oslobađa tvrde

Sl. 6. Ostaci ranijih gradnji s mozaicima, 4. st.

Abb. 6 Baureste der vorläufigen Bauten mit Mosaiken, 4. Jh.

Sl. 7. Mozaici prvobitnih sakralnih gradnji, 4. st.

Abb. 7 Mosaiken der ursprünglichen Sakralbauten, 4. Jh.

geometrijske sheme. Za izradu mozaika upotrijebljen je raznovrstan materijal.

Mozaički podovi očuvani su u prilično velikim površinama, a gdje nedostaju uništeni su podizanjem zidova predeufrazijske bazilike te ukopavanjem grobova u srednjem vijeku.

Mozaički pod srednje dvorane u kojoj su se obavljale euharistijske žrtve (*ecclesia*) (dvorana A - sjeverna), bio je podijeljen u tri velika polja.

Prvo polje sa zapadne strane ukrašeno je isprepletenim osmerokutima koji su oblikovani od romba i kvadrata koso složenih (sl. 8.). Osmerokuti su ukrašeni stiliziranim križićima. U sredini ovog polja umetnut je amblem, obrubljen dvostrukom pletenicom te ukrašen rombovima i kvadratima. U središtu osmerokutnog polja, dvostruko uokvirenog pletenicom i lovorovim vijencem nalazi se votivni natpis sa sljedećim tekstom (DEGRASSI, 1934., 26., br. 57), (sl. 9.):

*Infan[tius vel tia] et Innoc[entia]
ex suo [p]avimentum] basi[llicae] tes[sellaverunt] p[ro]p[ri]os[us] ...*

Središnje mozaičko polje prekriva dvostruko složeni meandar, dok se u njegovu centralnom dijelu smjestilo manje četverokutno polje s prikazom kantarosa iz kojega izlaze pupoljaste vitice. Ovo mozaičko polje također ima natpise koji spominju donatore te veličinu mozaika izvedenog na njihov račun. U istočnome dijelu polja je natpis (DEGRASSI, 1934., 27., br. 58), (sl. 10.):

[Lu]picinus et Pascasia p[ro]p[ri]os[us] CCCC f[ec]erunt).

U zapadnome dijelu ovog polja je natpis:

*Clamosus mag[ister] puer[orum] et Successa p[ro]p[ri]os[us]
C. Felicissimus cum suis p[ro]p[ri]os[us] C.*

Nešto istočnije od ovog središnjeg polja s kantarosom, nalazi se još jedan natpis (DEGRASSI, 1934., 27., br. 59):

Memorius et Valeria p[ro]p[ri]os[us] L.

Treće polje srednje dvorane (dvorana A) pripada antičkoj profanoj zgradi. Ovo je polje ukrašeno vrlo kompliciranim meandrom kojega tvori pletenična vrpca. U četiri kuta postavljene su kvadrati s gordijskim čvorovima - jedan uglati, drugi obli te osmerolatičnim cvijetom u obliku virovite rozete i svastikom. Kasnijim umetanjem kršćanskih simbola - dvije ribe, uklonjene su polovine jednog gordijskog čvora i svastike u istočnome dijelu polja. Središnji kvadrat ukrašen je spletom pletenica. Na ovom polju nema natpisa, što je jedna od značajki kasnoantičkih podnih mozaika.

Pod južne dvorane (*martyrium*) podijeljen je na četiri pravokutna polja. Prvo zapadno polje ispunjava mreža sastavljena od osmerokuta i rombova. Unutar osmerokuta smjestili su se šaroliki pravokutnici kojima je sa svake bočne strane nadodan mali polukružni štit. Od središnjega dijela

Abb. 10 Mosaik mit Inschrift, Detail, 4. Jh.

Abb. 8 Baureste der vorläufigen Bauten mit Mosaiken, 4. Jh.

SI. 10. Mosaik s natpisom, detalj, 4. st.

SI. 8. Ostaci ranijih gradnji s mozaicima, 4. st.

polja ništa se ne vidi jer ga je prekrilo pod predeufrazijevske bazilike. Na ovom je polju očuvan natpis (DEGRASSI, 1934., 28., br. 60 a):

Castus et Ursa pedis centum fecerunt.

Drugo je polje prilično složenog crteža. U kutovima i središtu nalaze se osmerokuti u kojima su se smjestile rozete od ognjenih kolutova. Osmerokute uokviruje i povezuje pletenična vrpca koja tvori složeni meandar. Meandar se spleće u obliku svastike i zatvara između sebe četiri šesterokuta. Očuvan je natpis koji glasi (DEGRASSI, 1934., 28., br. 61):

*[Ia]nuari[us] et Mela[n]ia
vot[us] suo fe[ce]runt.*

Treće polje ponavlja u crtežu prvo zapadno polje srednje dvorane (dvorana A), dok njegov središnji dio zaprema pravokutna površina s nizom složenih ljuštura (*squamae*). Na rubu je natpis (DEGRASSI, 1934., 29., br. 62):

*[Lu]picinus [et Pa]scasia [cum R]everentia
fa[mula] fe[ce]runt) C.*

Četvrto polje prekriva mreža sastavljena od šesterokuta. Središnji manji pravokutnik uokviren je meandrom, dok je sredina ukrašena raznolikim geometrijskim likovima - kružnicama, ukošenim kvadratima te križićima. Do zapadne kružnice malog polja smjestio se natpis kojega je prednja strana oštećena (DEGRASSI, 1934., 29., br. 63):

...]s et Spectata famuli fe[ce]runt) C.

Mozaički podovi prve bazilike predstavljaju veliku vrijednost, ne samo kao arheološka dokumentacija, koja zajedno s ostacima zidova određuje njezinu stratigrafiju i opseg prostorija građevnog sustava, već i zbog njihove umjetničke vrijednosti. Iako se na mozaicima podova prve bazilike zapažaju razlike u materijalu, obradbi i stilizaciji motiva pojedinih ukrasnih polja, oni ipak spadaju u krug jednog stila. Zapažene razlike između pojedinih polja vjerojatno su posljedica rada ruku raznih mozaičara, odnosno svi podovi možda nisu rađeni istodobno, već postupno prema mogućnostima raspoloživih sredstava. Imena istih darovatelja, *Lupicinus* i *Pascasia*, koja dolaze u natpisima na mozaicima srednje i južne dvorane, dokazuju da su podni mozaici tih dvorana izrađeni istodobno ili barem u kratkom razmaku jedan iza drugoga. Mozaički podovi prve bazilike, osobito oni njezine srednje dvorane, gotovo su istog stila kao i mozaički pod velike bazilike iz kraja 4. st., koja je podignuta ponad sjeverne dvorane Teodorove bazilike u Akvileji (BRUSIN, 1956., 72.; BOVINI, 1972., 247.-274.). Porijeklo stila podnih mozaika akvilejske bazilike iza kraja 4. st. kao i onih iz porečke prve bazilike valja tražiti izvan kruga razvojne linije kasnoantičkih podnih mozaika na gornjem Jadranu. Prema tome, najuvjerljivija je pretpostavka da su ti akvilejski i porečki mozaici rađeni pod utjecajem ukrasa sirijskih tepiha, koji su radi trgovine dopremani na obale Jadrana.

Osim tradicionalne helenističke jednostavnosti, na porečkim se mozaicima očituje utjecaj istočnjačke bujne dekorativnosti s umetanjem manjih tepiha u veća dekorativna polja. To umetanje manjih tepiha nema pod akvilejske bazilike iz kraja 4. st. Iako se na mozaicima prve porečke bazilike zapažaju strani utjecaji, oni su ipak rad lokalnih mozaičara. Domaći su majstori strane utjecaje primali samostalno u okviru svojih mogućnosti i tradicionalnog načina rada.

Natpisi spominju darovatelje koji su sudjelovali u izvedbi samog mozaika. Na jednom se natpisu spominje i titula osobe - *magister puerorum*. Javlja se i pogreška u natpisu gdje se spominju *Castus* i *Ursa*, i to *pedis* umjesto *pedes*.

Prilikom arheoloških istraživanja u podlozi podnog mozaika srednje dvorane prve bazilike nađeni su novči careva Licinija, Konstantina i Valensa, dok su u zidu koji je dijelio srednju od sjeverne dvorane nađena četiri novčića Gracijana i Valenta. Novčić iz 4. st. nađen je i u podlozi podnog mozaika u istočnome dijelu prostora južne dvorane prve bazilike. S nalazom tih novčića imamo siguran *terminus post quem* da su mozaici i zidovi građevnog sustava prve bazilike izrađeni istodobno u trećoj četvrtini 4. st. Građevni sustav prve bazilike građen je u osmom desetljeću 4. st. u svezi s prijenosom relikvija mučenika Maura, vjerojatno prije 386. godine. Naime, te je godine car Teodozije zabranio prenošenje relikvija mučenika s groblja izvan zidina u grad.

Mozaici predeufrazijane

Mozaici predeufrazijevske bazilike izvedeni su u tehnici *opus tessellatum* raznobojnim kockicama od vapnenca, dok se samo na jednom mjestu i to u prezbiterijalnoj zoni javlja ocaklina svijetloplave i crvene boje.

Velike mozaičke površine predeufrazijevske bazilike očuvale su se u sva tri broda te su i danas vidljive kroz otvore u podu Eufrazijeve bazilike. Na ostatke mozaičkih podova naišlo se i u sjevernoj kultnoj dvorani te u nizu manjih prostorija, smještenih u uskom hodniku između predeufrazijevske bazilike i sjeverne dvorane. Mozaički pod potpuno je otkriven 1936. godine⁵, no manji njegovi dijelovi su uništeni ukopavanjem u srednjem vijeku.

U lijevoj lađi očuvali su se ostaci od sedam polja. Prvo polje sa zapadne strane pravokutnog je oblika koji ispunjava dekorativna mreža sastavljena od pelta. Iz toga polja potječu dva natpisa, koji se danas čuvaju u zgradi biskupije:⁶

*Iohannis Romeus cum suis pro voto suo
fecit pedes XX.*

Drugi natpis glasi (DEGRASSI, 1934., 32., br. 66):

*Cuius numen D(eu)s movet pro
voto suo fe[ce]runt) p(e)d(es) XIII.*

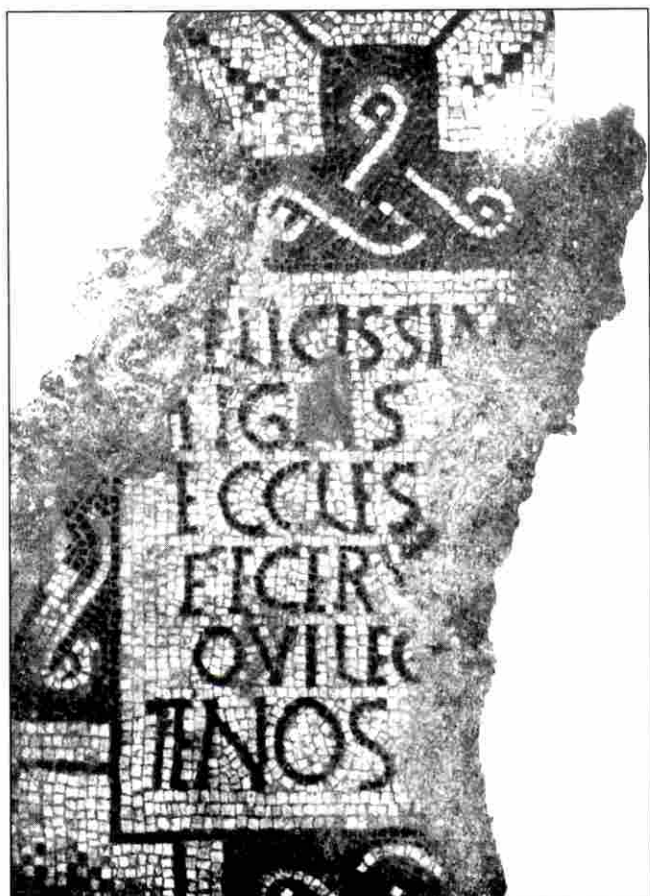
⁵ Podove prve i predeufrazijevske bazilike istraživao je 1891. godine DEPERIS te 1901. godine Pogatschnig. P. DEPERIS, 1898., 413.; A. POGATSCHNIG, 1901., 404.

⁶ O tome vidjeti: A. Degrassi, 1934., 31., br. 65. KATALOG mozaika i kamenih spomenika u zgradi Biskupije u Poreču. Poreč, 1991., 24., br. 1. 3-11/91., 16-13/91.

Drugo polje ispunjavaju osmerokuti ukrašeni gordijskim čvorovima. Treće polje ispunjavaju učvorenih krugovi koji su oblikovani od kopljastih listova.

Četvrto polje prekriva tepih od osmerokuta, izduženih šesterokuta i križeva. U tom polju očuvan je veći dio natpisa (DEGRASSI, 1934., 32., br. 67), (sl. 11.):

[*F*]elicissim[us et.]igas [... s(an)c(t)e]
eccles[ie Par(entine)] ficeru[nt p(edes)..].
Qui leg[is ora p(ro) sa(lu)te no[stra].

Sl. 11. Podni mozaik s natpisom iz predeufrazijske bazilike, detalj, 5. st.
Abb. 11 Bodenmosaik mit Inschrift aus der Vorfrasijs-Basilika, Detail, 5. Jh.

Šesto polje zauzimaju dva ukrštena kvadrata sa središnjim osmerokutom u kojemu je natpis (DEGRASSI, 1934., 32., br. 68):

Theofrastus et Ianuarius diac(oni) fe(cerunt)
p(edes) CCC.

S gornje strane natpisa kao i s donje je po jedna golubica. Ostaci sedmog polja nalaze se istočno od apside, sjeverne lađe Eufrazijske bazilike, a ukrašeno je kvadratima i rombovima, u čijim su sredinama mali cvjetići.

U desnoj lađi očuvani su se ostaci od šest polja. Prvo polje ukrašeno pravokutnikom koji je ispunjen jednostavnim rombom. Na njega se nadovezuje drugo polje prekriveno mrežom kosih kvadrata s križićima unutar svakoga. Polje je popravljano još u doba kasne antike. Treće je polje

sastavljeno od gusto složenih ljustica (*squamae*). Spleteni krugovi oblikovani od četverolisnih cvjetova tvore nacrt mozaičkog poda u četvrtom polju. I ovo je polje popravljano u doba kasne antike. U tom polju očuvani su se neznatni ostaci dvaju natpisa. Od petog polja očuvao se samo ostatak geometrijskog uzorka, dok se od šestog polja očuvao nešto veći ostatak geometrijskog motiva, koji je bio složen od kombiniranih osmerokuta, produženih šesterokuta i križeva.

U srednjoj su se lađi očuvani ostaci triju velikih polja. Prvo polje pravokutnog oblika, kod glavnih ulaznih vrata, ukviruje pleterna traka sastavljena od većih i manjih krugova. Površinu mu prekriva ukras od osmerokuta u čijem je središtu kvadrat s gordijskim čvorom. Na obje strane ovoga polja smjestio se po jedan veći okrugli medaljon, dok sredinu zauzima, oštećeno, manje pravokutno polje s ostacima biljne ornamentike i natpisa. U medaljonima se nalaze natpisi (DEGRASSI, 1934., 33., br. 69):

De donis D(e)i et s(an)c(t)e eclisie
Bassinus diaconus pro votu suo f(e)c(it)
p(e)d(es) XC.

De donis D(e)i s(an)c(t)e eclisie
Innocentius diaconus pro votu suo
fecet p(e)d(es) XC.

(DEGRASSI, 1934., 33.-34., br. 71), (sl. 12.).

Natpis u pravokutnom polju glasi (DEGRASSI, 1934., 33., br. 70):

[*De donis*] *D(e)i et [s(a)nc(t)e*
ecclesie ...] lect(or) [f(e)c(it)]
p(e)d(es) XC.

Drugo polje je složeno od malih kvadrata u čijem je središtu križić od meandra, koji se isprepleće oblikujući svastike. Treće, najveće polje pokriveno je većim dijelom očuvanim mozaičkim tepihom. To se polje nastavlja poslije jedne uske vrpce s biljnom ornamentikom te još jedne, na čijoj sjevernoj strani nalazimo jedan disk s gordijskim čvorom. Polje je ukrašeno osmerokutima na čijim je stranama šest kvadrata, a na uglovima šest trokuta tvoreći tako dvanaesterokute. Sredine kvadrata i osmerokuta ispunjavaju križići ili četverolisni cvjetići, a samo u jednom slučaju i jedna ptica. Između drugog i trećeg polja je široka vrpca s ručicama, grozdovima i natpisima (DEGRASSI, 1934., 35., br. 72):

Mucia[nus] it Decian[a] cum
suis f(ecerunt) p(edes) CXXXX.

...]um suis [... U]rsa CXL.

(DEGRASSI, 1934., 35., br. 73).

[*C*]lamosus magister puerorum
et Victorina f(ecerunt) p(edes) CXL.

(DEGRASSI, 1934., 35., br. 74), (sl. 13.).

Sl. 12. Podni mozaik s natpisom iz predeufrazijeve bazilike, 5. st.

Abb. 12 Bodenmosaik mit Inschrift aus der Voreufrasio-Basilika, 5. Jh.

*[M]atron[a] sen (ior) et M[atrona]
iunior f(ecerunt) p(edes) C [...]*

(DEGRASSI, 1934., 35., br. 75).

Očuvao se samo ostatak natpisa (DEGRASSI, 1934., 36.,
br. 76):

...]CC

*[.Julupo [et] Maximina
cum suis f(ecerunt) p(edes) L.*

(DEGRASSI, 1934., 36., br. 77).

C ///////////////
M ///////////////
SC ///////////////
N ///////////////
IN ////

(DEGRASSI, 1934., 36., br. 78).

Natpis je nečitljiv, očuvao se samo početak slova lijeve
strane od pet redaka.

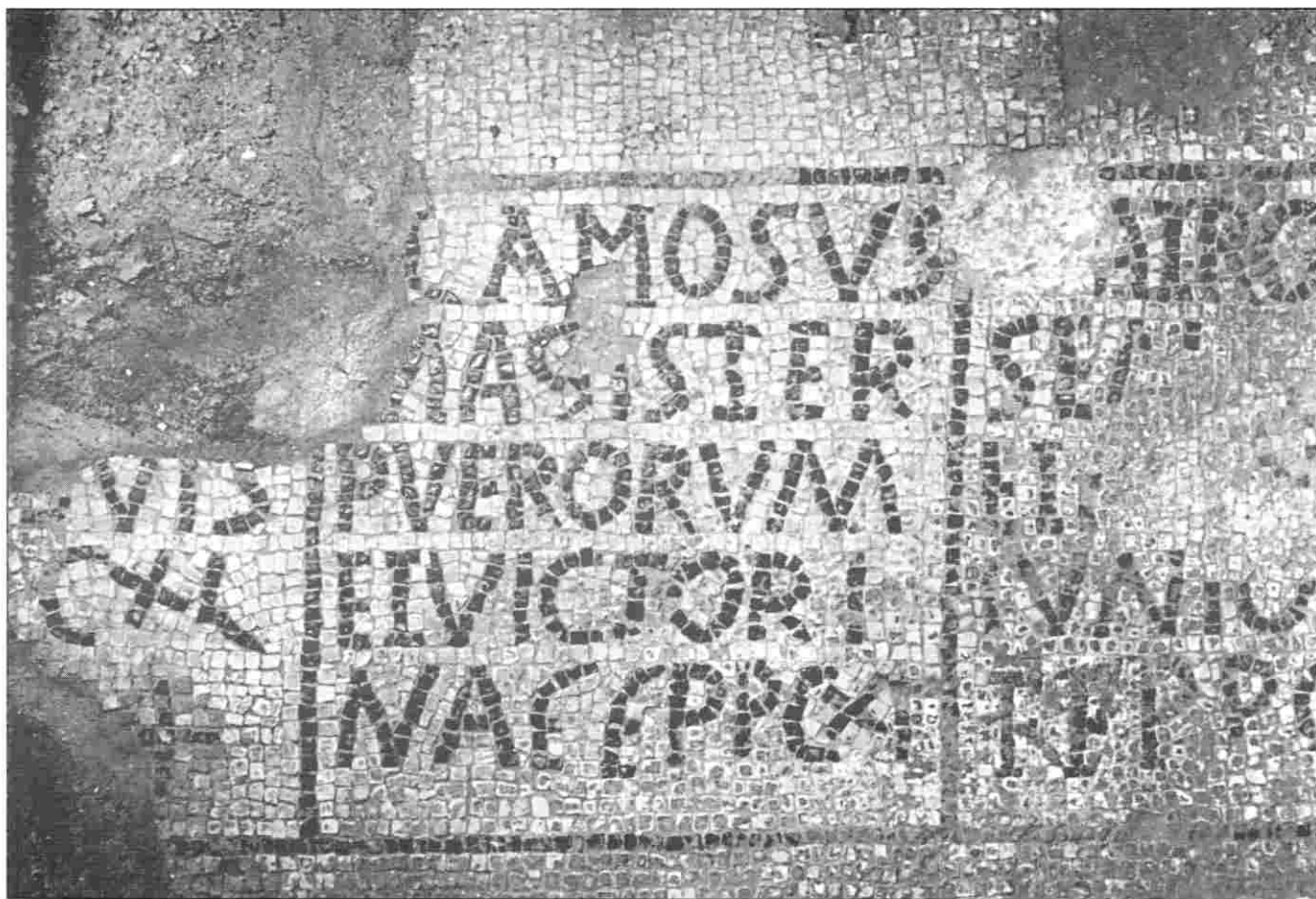
*[Ru]f inia[nus e]t Ho[nes]ta
cu[m su]is f(ecerunt) p (edes) CCLXXX.*

(DEGRASSI, 1934., 36., br. 79).

Od četvrtog polja, pred svetištem očuvao se samo osta-
tak s jednostavnim ukrasnim motivom, složen od cvjetića.
U svetištu, ispod klupe za svećenike, očuvao se veći dio
mozaika. Sredina ovog polja je uništena. Vjerojatno je na
uništenom dijelu bio kantaros iz kojega su izvirale očuva-
ne vitice s grozdovima vinove loze po kojima se penju go-
lubice.

Na mjestu iza klupe za svećenike mogli bi se očekivati
ostaci šestog, posljednjeg polja srednje lađe, no nije nam
poznato je li se očuvao.

Opisani mozaički pod predeufrazijevske bazilike odliku-
je se bogatstvom raznolikih motiva. Radili su ga lokalni mo-
zaičari, u okviru regionalnog stila, a u tradiciji kasnoantič-
kog mozaika 3. i 4. st., no stilski su slabiji od mozaika iz tih

Sl. 13. Podni mozaik s natpisom iz predefrazijeve bazilike, detalj, 5. st.

Abb. 13 Bodenmosaik mit Inschrift aus der Voreufrazios-Basilika, Detail, 5. Jh.

stoljeća. Ukrasni motivi su negdje natrpani, a pojedina ukrasna polja nisu međusobno ukomponirana u skladnu cjelinu.

Ukras zapadnog polja južne (desne) lađe sa svojom čisto geometrijskom stilizacijom, gotovo klasičnom, upadljivo djeluje pored ostalog kićenog dekora. U sredini većih polja, osim u zapadnome dijelu srednje lađe, nema umetnutih malih tepiha što su svojstveni za ukras mozaika prve bazilike, čiji se ostaci nalaze na sjevernoj strani Eufrazijane. Pojedina su polja bolje izrađena, nemirna ukrasa i živo obojena, s kolorističkim efektima. Posebno je zanimljiv ukrasni motiv vinove loze u svetištu ispred klupe za svećenike, koji se ističe finom obradbom i jeđnostavnom stilizacijom, poput klasičnih mozaika. Iako je simetrično ukomponiran, detalji su mu raznoliki. Grozdovi su od svijetloplave ili crvenkaste ocakline, koja se na istočnojadranskoj obali u kasnoj antici rijetko upotrebljavala na podnom mozaiku.

Natpisi na mozaičkom podu predefrazijevske bazilike predstavljaju osobitu vrijednost. Na njima se nalaze imena darovatelja, koji su dali sredstva za izradu mozaika. Spominju se lektor i dakoni porečke crkve. Očigledno je da je u Poreču u 5. st. bila uređena crkvena hijerarhija s biskupom na čelu uprave kršćanske općine, koja je bila kadra izgraditi crkvenu građevinu kao što je bila predefrazijevska bazilika. I natpisi su puni iskvarjenih jezičnih oblika kao što su: *Iohannis* umjesto *Iohannes*, *numen* umjesto *nomen*, *ficerunt* umjesto *fecerunt*, *eclisie* umjesto *ecclesiae*, *votu* umjesto *voto*, *dunis* umjesto *donis*, *fecet* umjesto *fecit*, *it* umjesto *et*. Iz ovoga je vidljivo da se mijenjaju vokali (u - o, i - e, e - i).

Datiranje predefrazijevske bazilike prema stilu njezine arhitekture i arhitektonskih detalja te ukrasa vrlo je problematično. Za sada se sa sigurnošću može ustvrditi da je podignuta između druge polovine 4. st. i sredine 6. st. Kapiteli njenih arkada znatno više čuvaju od proporcija klasičnog stila, nego kapiteli arkada gradske bazilike u Puli. No ako se kapiteli katedrale u Puli uvjerljivo datiraju u drugu polovinu 5. st. (MARUŠIĆ, 1967., 50.), tada se ovi predefrazijevske bazilike mogu datirati u prvu polovinu istog stoljeća. Stilske značajke ukrasa njezina mozaičkog poda ne pokazuju nikakve posebne oznake po kojima bi se on mogao određenije datirati. No kod nekih slova na natpisu toga poda, kao E i F, koji su pisani spomeničkom kapitalom, javlja se produžen oblik, koji odražava utjecaj rukopisnog pisma, što se u natpisima javlja u drugoj polovini 4. st. te u prvoj polovini 5. st. (DEGRASSI, 1934., 67.-76.).

Ako je isto lice bio *Clamosus magister puerorum*, koje se javlja na natpisu podnog mozaika srednje dvorane prve bazilike (DEGRASSI, 1934., 26.-27., br. 58) te na natpisu podnog mozaika predefrazijevske bazilike (DEGRASSI, 1934., 35., br. 74), tada nije velika razlika u vremenu između gradnje bazilike kojima podovi pripadaju.

Ako je imenovani *Clamosus* u mladim godinama dao prilog za izradu poda srednje dvorane prve bazilike, tada je najviše pedeset godina kasnije, u svojoj starosti, mogao ponovno dati prilog za izradu poda predefrazijevske bazilike. Prema tome, njen je pod moguće datirati najkasnije u treće desetljeće 5. st. Ranokršćanska je općina u Poreču, nakon

što je Teodozije (379.-395.) kršćanstvo proglasio državnom vjerom, učvrstila svoj položaj u privatnom i javnom životu grada u znaku svoje afirmacije te zbog nastalih potreba u prvoj polovini 5. st. izgradila građevni sustav predeufrazijske bazilike.

Datiranje sustava u prvu polovinu 5. st. pruža također prilog studiju sakralne arhitekture 5. st. u Istri. Istočni zidovi bazilike i sjeverne kultne dvorane, koje nemaju apsida građeni su na tradiciji regionalne istarske sakralne arhitekture jednostavnih pravokutnih prostorija iz 4. st. Takvo prostorno konstruktivno rješenje istočnog dijela crkvenog prostora u lokalnim sredinama vuče podrijetlo iz lokalne antičke profane arhitekture.

Predeufrazijska bazilika po korskoj klupi za svećenike u istočnome dijelu svog prostora i sjeverne kultne dvorane spada u sakralnu arhitekturu 5. st., koja je bila raširena na istočnoj obali Jadrana od Salone do Akvileje te u unutrašnjosti do Panonije, osobito u Noriku.

Eufrazijska bazilika

Podni mozaici Eufrazijske bazilike izvedeni su u tehnici *opus tessellatum* raznobojnim kockicama fine fakture.

Mozaici Eufrazijske bazilike osobito su stradali zbog ukapanja u crkvi. No još do kraja 19. st. bili su očuvani prilično veliki fragmenti u pobočnim ladama, kao što pokazuju crteži kod Lhodea, *Der Dom zu Parenzo*⁷ te Errarda, *L'art byzantin*⁸. No i ti su fragmenti većim dijelom izgubljeni kada je 1880. godine bio postavljen novi pod u crkvi.

Godine 1937. pronađeni su ispod velikog oltara u južnoj apsidi, dijelovi mozaika među kojima se ističe fragment s velikom dekorativnom školjkom, pa su i konzervirani na tom mjestu. Sudeći prema crtežima kao i očuvanim dijelovima, podni mozaici Eufrazijske bazilike (sl. 14. i 15.) bili su vrlo kvalitetno izvedeni, dok pojedini dekorativni motivi (školjke) pokazuju jasnu vezu sa sličnim motivima u apsidalnom mozaiku.

I u memorijalnoj kapeli, očuvali su se fragmenti izvornog mozaika iz 6. st., no oni su znatno grublje izvedeni nego oni u bazilici (sl. 16.).

Najstariji podaci o mozaicima na tlu bazilike potječu još iz 15. st. te se nalaze u poznatom parmanskom rukopisu *Cyriacus* iz Ancone, koji je zabilježio neke natpise, od kojih se do danas očuvao tek jedan s imenom (DEGRASSI, 1934., 42., br. 88):

[D]omineus archidiaconus...

U CIL V (br. 365, 366, 367) preneseni su iz *Cyriacus*-vog rukopisa natpisi (DEGRASSI, 1934., 41.-42., br. 87):

FAVSTA · INLVSTRIS · FEM · CVM
SVIS · FECERVNT · PEDES · XC · CLAVDA
RELIGIOSA FEM · CVM · NEPTE · SVA
HONORIA · PRO · VOTO · SVO · FECE
RVNT · PD · CX
BASILIA · REEGLIOSA · FEMENA · CVM
SVIS · FEC · PD · XC

I ovdje se javlja iskrivljen oblik *femena* umjesto *femina*, dakle i opet dolazi do mijenjanja vokala (e - i). U 18. st. bilo je još vidljivo ime *Claudia* u desnoj lađi, a u lijevoj lađi ime: *IOHANNES V C*, no već je tada Negri samo po sjećanju zabilježio natpis koji spominje Honoriju.

Paleografija mozaičkih natpisa

Porečki mozaici s natpisima pružaju dragocjene podatke o načinu življenja u Istri i Poreču u doba kasne antike. Ukazuju na brojne primjere donatorstva pojedinih crkvenih i drugih osoba, koje su sudjelovale u izvedbi samog mozaika. Spominju se ugledni, jedva nagoviješteni ili potpuno anonimni donatori. Natpisi su votivnog karaktera.

Za mozaičke natpise, gotovo u većini slučajeva možemo ustvrditi da postoji određena formula pri sastavljanju natpisa. Spominju se donatori, njihove titule te prilog koji daju za izradu mozaika. Natpisi su izrađeni u tehnici mozaika, manje više sličnog ili raznolikog sadržaja. Kockice (*tesserae*) su bile od vapnenca, opeke, cementa, mramora, staklene paste ili stakla različite visine.

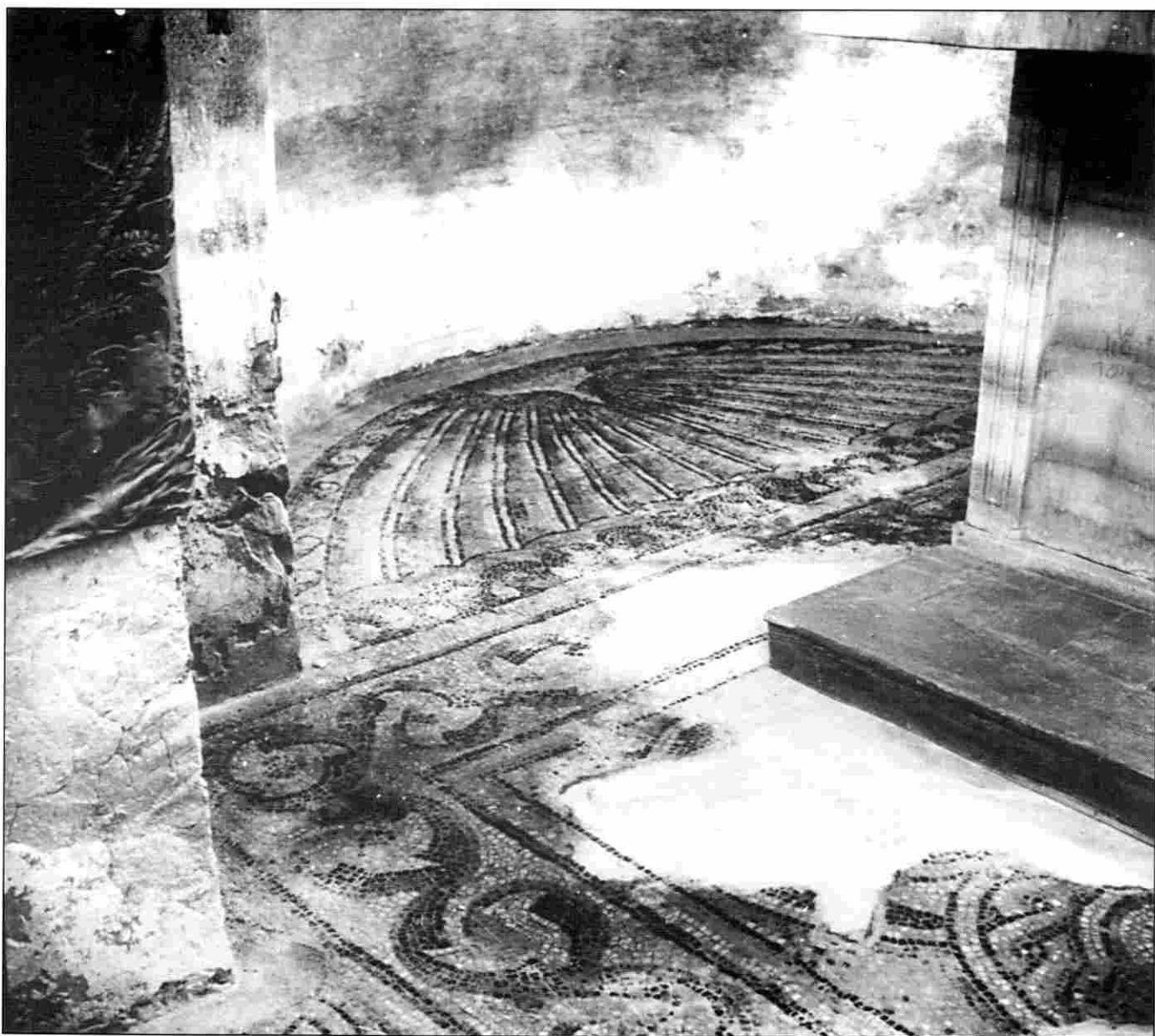
Natpisi pisani, odnosno slagani latinskim pismom izvedeni su poput onih u kamenu. Natpisi izvedeni kapitalom s jakim kurzivnim obilježjem, kronološki pripadaju razdobljima 1. st., s kraja 3. i 4. st., dok se u 2. i prvoj polovini 3. st., samo izuzetno susreću. Od sredine 3. st. javljaju se greške u natpisima, što je svojstveno kršćanskim natpisima (PETROVIĆ, 1975., 67.).

Iako su natpisi izvedeni posebnom tehnikom, dakle tehnikom mozaika, ipak postoji određeni red u njihovu izvođenju. Termini *ordinatio*, *ordinare* upotrebljavaju se u paleografskim analizama natpisa, međutim, ipak se čini da je taj oblik pogodan za označavanje jedne radnje koja je prethodila bilo urezivanju teksta (PETROVIĆ, 1975., 54.) ili umetanju - slaganju mozaičkih kockica, kao što je naš slučaj. Iz toga proizlazi da bi *ordinatio* mogao označavati radnju, koja prethodi urezivanju ili umetanju, ali koja se odnosi na uređenje natpisa, natpisnog polja, nezavisno od ispisanja ili slaganja slova, određivanja visine slova u pojedinim redovima, rasporedu redova i sl. Radnja koja je pritom izvedena, bitna je za paleografska istraživanja. Ordinacija natpisa slijedi u većini primjeraka raspored redova, riječi u redovima, skraćenice i interpunkciju s nekog predloška, kojim se mozaičar ili klesar služio (BUZOV, 1983., 79.).

Pogreške učinjene u predlošku, vulgarni oblici, skraćivanja i sl., odražavaju se i u natpisu na mozaiku. Pogreške ordinatora nastale kao posljedica nerazumijevanja teksta, otk-

⁷ O tome vidjeti: L. Lhode, *Der Dom zu Parenzo*, Berlin, 1859.

⁸ O tome vidjeti: C. Errard i A. Gayet, *L'art byzantin*, 1-3, Paris, 1905., Table 29., 30, 31.

Sl. 14. Podni mozaik apside južne lade iz Eufrazijske bazilike, 6. st.

rivaju *ductus* i oblik slova u konceptu. Napokon, i same značajke kaligrafskih inačica kapitale u natpisima, kako u kamenu tako i u mozaiku, u više pojedinosti odražavaju promjene u običnom pismu. Pretpostavljamo da je i kod mozaičkih natpisa kao i kod natpisa u kamenu, koncept (predložak) bio ispisan, običnim pismom (PETROVIĆ, 1975., 55.), pa je dolazilo do prenošenja, transponiranja teksta s predloška u kapitalu na natpisu, a to je zacijelo najzanimljivije za paleografska istraživanja. No ipak treba primijetiti da su elementi običnog pisma manje prisutni u mozaičkim natpisima (BUZOV, 1983., 79.).

Raspored redova i riječi u redovima manje su podložni izmjenama. O tome govore natpisi uređeni na tzv. "paragrafski način". Kod ovih natpisa redovi ponekad zahvaćaju cijelu širinu natpisnog polja, ponekad su uvučeni ili izvučeni počeci i krajevi, što uvjetuje posebna tehnika mozaika.

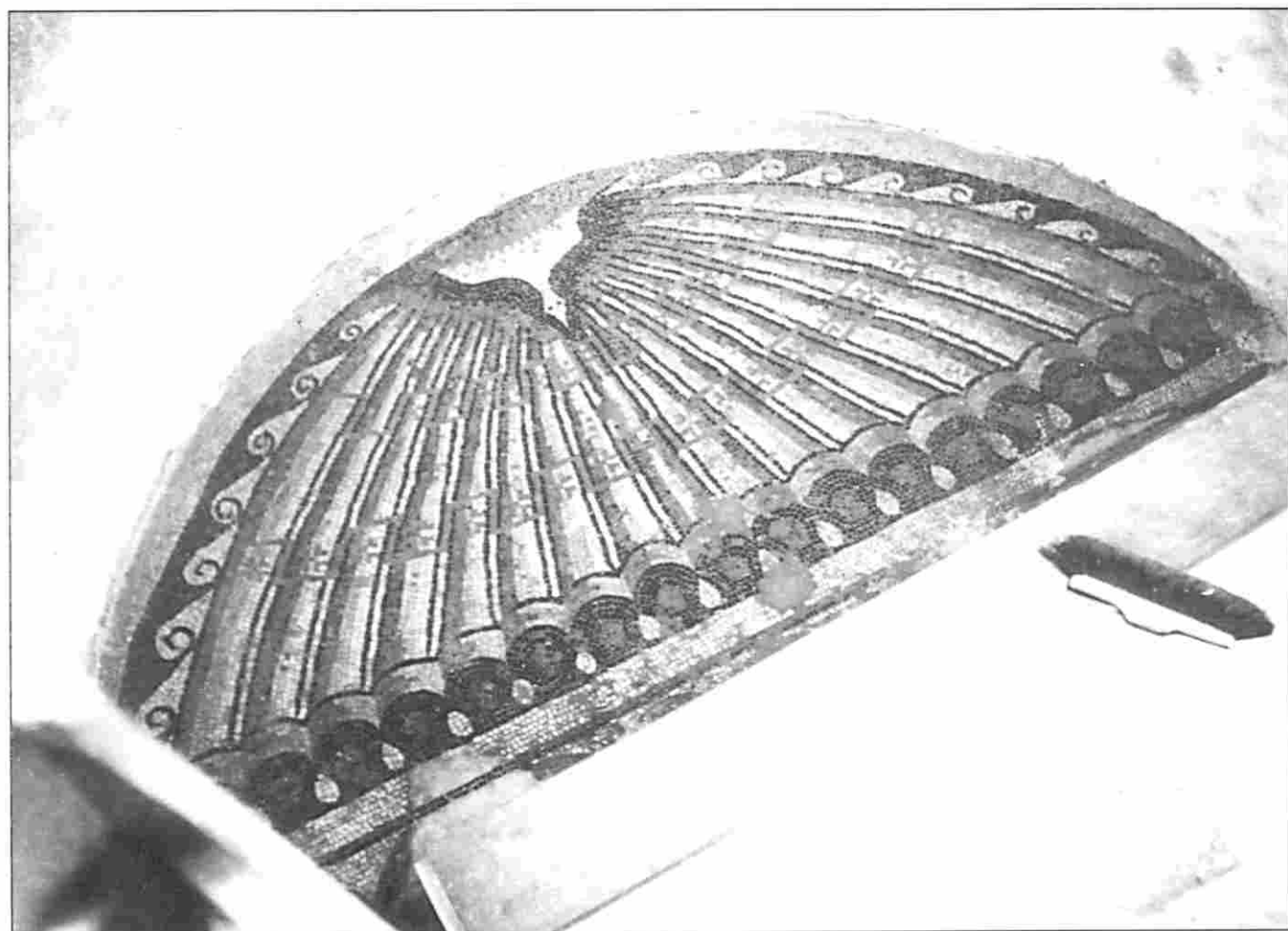
Brižljivom ordinacijom nastojalo se istaknuti uobičajene formule, odnosno da se u jednom redu izlože određeni poda-

Abb. 14 Bodenmosaik der Apsis des südlichen Schiffes aus der Eufrazios-Basilika, 6. Jh.

ci o osobi koja se u natpisu spominje. Skraćenice, interpunkcija i vulgarni oblici su vjerojatno isti u predlošku i u natpisu, a promjene koje su nastale mogu se pratiti uz određene značajke za pojedina razdoblja, od 1. do 6. st.

Neposrednom umetanju kockica (*tessera*) mozaika prethodilo je uređenje natpisnog polja. Kod mozaičkih natpisa nema uvijek pravilne ordinacije, što je uglavnom i značajka od polovine 3. st. O mogućnostima za datiranje prema značajkama uređenja natpisa, bit će riječi nešto kasnije. Formule koje se javljaju na natpisima, posebice na kršćanskim su sljedeće: *cognomen*, titula, veličina (ako je natpis votivni), domicil (javlja se vrlo rijetko i nema ga na našim mozaicima), *vixit annis* (*tantum* - ukoliko je sepulkralni) te različiti epiteti. Formula koja je značajna za kršćanske natpise u kamenu je *depositus in pace*, *hic positus*, a javlja se i na mozaičkim natpisima.

Skraćivanje se također javlja vrlo rano, a znači uštedu i ograničenje u materijalu i prostoru kao i vremenu. Vrlo česti je slučaj i skraćivanje suspenzijom. Od 1. do 6. st., skra-

Sl. 15. Podni mozaik apside desne lade iz Eufrazijeve bazilike, 6. st.

Abb. 15 Bodenmosaik der Apsis des rechten Schiffes aus der Eufrasios-Basilika, 6. Jh.

Sl. 16. Ostatak mozaika u memorijalnoj kapeli
Abb. 16 Mosaikrest in der Memorialkapelle

ćivanja suspenzijom se koriste gotovo ravnomjerno. Riječ je u skraćenicama označena prvim slovom ili slogom (vokalom ili konsonantom), no ima primjera, gdje se riječi skraćuju suspenzijom poslije više prvih slova ili slogova, npr. *f(ec)it*, *f(ec)it*, itd.

Skraćivanje kontrakcijom također se javlja, no tada dolazi do redukcije pojedinih vokala ili cijelih riječi, npr. *f(e)c(it)*, *p(e)d(es)*, itd. U našim primjerima radi se o kombinaciji suspenzije i kontrakcije, s obzirom da je skraćena učinjena uvijek kod prvog slova.

Što se tiče datiranja po skraćenicama, zanimljivo je da se od sredine 3. st. skraćivanja provode rijetko, što je slučaj i s većim brojem kršćanskih natpisa (DEGRASSI, 1934., 27., br. 59; 28, br. 61, itd.), no na mozaicima se natpisi ipak krata.

Ligature - spojena slova u natpisima, upotrebljavale su se radi uštede u ograničenom i skupom prostoru. Na galska i germanska područja prodiru početkom I. st. po Kristu, dok se u 2. st. počinju upotrebljavati u objema Panonijama, Daciji, Noriku, Dalmaciji, Britaniji i sjevernoj Africi (PETROVIĆ, 1975., 87.).

Razlikujemo dva tipa ligatura: spoj *nexus* dvaju ili više slova pri čemu su pojedine crte zajedničke za dva slova u ligaturi te monogram kombinacija dvaju slova urezanih na mjestu koje zauzima jedno slovo. Bliske monogramu su i kombinacije dvaju ili više slova nejednakog modula, ureza-

nih ili umetnutih jedno pored drugog pri dnu, u sredini ili pri vrhu reda. To vidimo na primjercima iz Poreča: **CLAVDA, HONOR^A, RELIGIOSA** (DEGRASSI, 1934., 42., br. 87).

Najčešće ligature su ligature od dva spojena slova i to: **ET, AV, AE, AN, MA, ME, NE**. Na našem mozaičkom natpisu iz Poreča ligatura se javlja u kombinaciji slova **M** i **E, FEMENA**.

Znaci za rastavljanje (interpunkcija) su raznoliki. To su polukružni, kružni, trokutasti ili trouglasti znaci, zatim razne nejednake crtice različitih dužina koje se spajaju te *hederae* u brojnim inačicama. Na mozaičkim natpisima najčešći su kružni urezi, odnosno kvadratični, vjerojatno zbog posebnosti materijala.

Uređenje teksta - "paragraphio" posebno se njeguje u Rimu u 2. st. i 1. st. prije Krista. Slogovi jedne riječi ne prenoše se iz jednog reda u drugi, jer postoji simetričan raspored redova u natpisu. No kod kršćanskih natpisa javlja se potpuna odsutnost normi u ordinaciji, pa redovi teku kontinuirano do granice, koje dopuštaju rubovi. No unatoč tomu, možemo ustvrditi da se ordinacija kod mozaičkih natpisa ipak više poštuje, nego na natpisima u kamenu. Vrlo često se kod kršćanskih natpisa na početku stavlja križ kao i kod mozaičkih natpisa (Solin, Marusinac - memorija), no na porečkim se mozaicima ne javlja. Kristov monogram, se stavlja u sredinu, a kod naših porečkih mozaika se ne javlja.

Formule se također javljaju kao i skraćenice. Ligature su na kršćanskim natpisima dosta rijetke, iako se kod nas javljaju (Poreč, Pula). Legirana se slova često upotrebljavaju krajem 2. st. te tijekom prva tri desetljeća 3. st. Vrlo složene ligature služe i kao element dekoracije u natpisu, ali na našim mozaičkim natpisima ih nema. *Hederae distinguentes* upotrebljavaju se od najstarijih natpisa 1.-2. st., gotovo ravnomjerno do kršćanskih natpisa, a kod nas se javljaju na dosta mozaičkih natpisa. Skraćenice koje se javljaju najčešće na našim mozaicima:

f(ecerunt), fec(erunt), fec(e)r(u)nt, f(e)c(e)r(unt), f(e)c(erunt), f(e)c(it), fec(it), fe(ci)t, p(edes), p(e)d(es), ped(es), mag(ister) puer(orum), fa(mula), diac(oni), p(ro)sa(lu)te, lect(or).

Tijekom velikih restauracijskih radova na sustavu Eufrazijeve bazilike obavljena je i zaštita arheološki fiksiranih ostataka starijih građevina, sjeverno od bazilike. Prilikom tih radova, pojedini su mozaici bili podignuti i ponovno stavljeni na podlogu, pojačanu cementom, dok je veći dio ostataka prekriven ravnim betonskim krovom, no uvidjelo se da ta rješenja nisu najsretnija. Naime, prvi kulturni objekti nalaze se ispod razine mora, pa voda neprekidno prodire, ne samo na to mjesto, već i u sjeverni brod bazilike. Pokrivanje neravnog tla cementnim namazom onemogućuje brže povlačenje vode, dok je pak niski krov otežavao sušenje mozaika i jaču ventilaciju, što je opet pogodovalo stvaranju plijesni i druge mikrovegetacije.

Ti zahvati nisu riješili jedan od najvažnijih problema u održavanju bazilike - neprestani prodor morske vode u donje dijelove čitavog sustava.

Nadamo se da će uskoro u budućnosti, kada se izvrše kompletna istraživanja sustava Eufrazijeve bazilike i ti problemi zaštite biti riješeni, kao što i dolikuje spomeniku upisanom u registar UNESCO -a.

LITERATURA

- BOVINI, G., 1972., *Le antichità Cristiane di Aquileia*, Bologna.
- BRUSIN, G., 1956., *Aquileia e Grado*, Padova.
- BUZOV, M., 1983., "Prilog paleografiji ranokršćanskih mozaičkih natpisa u Istri i Dalmaciji", *Prinosi*, 75.-96.
- CAMBI, N., 1998., "Ideo in honore duplicatus est locus", *RadFiZadar* 36 (23), 79.-88.
- DEGRASSI, A., 1934., *Inscriptiones Italiae*, Vol. X, Regio X, Fasc. II, Parentium, Roma, 26.-42.
- DEPERIS, P., 1898., "Parenzo cristiana", *Atti e mem.* 14 (3-4), 395.-539.
- DIVKOVIĆ, M., 1900., *Latinsko-hrvatski rječnik*, Zagreb.
- DYGGVE, e., 1951., *History of Salontan Christianity*, Oslo.
- ÉRRARD, C., A. GAYET, 1905., *L'art byzantin*, 1-3, Pariz.
- KATALOG MOZAIKA i kamenih spomenika u zgradi Biskupije u Poreču, 1991., Poreč.
- LHODE, L., 1859., *Der Dom zu Parenzo*, Berlin.
- MARUŠIĆ, B., 1967., *Kasnoantička i bizantska Pula*, Pula.
- MAZZOLENI, D., 1986., "Le iscrizioni musive cristiane della Venetia et Histria", *AAAd* 28, 311.-329.
- MOLAJOLI, B., 1943., *La basilica Eufrasiana di Parenzo*, Padova.
- PETROVIĆ P., 1975., *Paleografija rimskih natpisa u Gornjoj Meziji*, Beograd.
- POGATSCHNIG, A., 1901., "I recenti scavi nella basilica Eufrasiana", *Atti e mem.* 17 (3-4), 404.-414.
- PRELOG, M., 1957., *Poreč grad i spomenici*, Beograd.
- PRELOG, M., 1986., *Eufrazijeva bazilika u Poreču*, Zagreb.
- RENDIĆ-MIOČEVIĆ, D., 1987., "Uz neke probleme ranokršćanskih spomenika u Poreču", *ZbornikPoreč* 2, 75.-80.
- ŠONJE, A., 1969., "Arheološka istraživanja na području Eufrazijeve bazilike u Poreču", *JadranZbor* 11 (1966.-1969.), 249.-281.
- ŠONJE, A., 1971., "Predeufrazijevske bazilike u Poreču", *ZbornikPoreč* 1, 219.-264.
- ŠONJE, A., 1980., "Nalazi podnih mozaika u Eufrazijani i bazilici Sv. Agneze u Muntajani kao i odnos podnih mozaika na području Poreštine prema mozaicima starokršćanskih bazilika na obalama Jadrana", u *Ranohrišćanski mozaici u Jugoslaviji*, Materijali 18 (1978.), 137.-160.
- ŠONJE, A., 1982., *Crkvena arhitektura zapadne Istre*, Zagreb-Pazin.

ZUSAMMENFASSUNG

BODENMOSAIKEN DES SYSTEMS DES EUFRASIOS-BASILIKA

In Poreč - dem Munizipium Parentium des römischen Histriens - entstanden über zwei Jahrhunderte lang Kirchen des neuen christlichen Glaubens. Am nördlichen Rand der niedrigen Halbinsel, auf welcher sich die Stadt erstreckte, wurden vier errichtet, davon blieb aber nur die letzte und schönste - die Eufrasios-Basilika - erhalten. Unter ihren Böden - unter der Erde - sind nebeneinander oder übereinander die archäologischen Schichten mit Bodenmosaikern der früheren Bauten erhalten geblieben.

An Stelle des ursprünglichen Kultraums (*domus ecclesiae*) an der nördlichen Seite der Eufrasios-Basilika sind die Baureste von Mauern der profanen antiken Architektur in drei Schichten erhalten. Der Bau von sakralen Kulträumen begann noch im 4. Jahrhundert, als, wahrscheinlich nach dem Jahr 313, das erste Oratorium errichtet wurde - ein einfaches Gebäude, dessen westliche Seite parallel zur römischen Straße verlief. Für die Deutung der sakralen Baukunst, beziehungsweise für die Bestimmung ihrer zeitlichen Folge, die der Eufrasios-Basilika voranging, ist neben den Bauresten der Grundmauern und der Mosaiken die Inschrift im Fragment des Sarkophags des Märtyrers Mauro aus der zweiten Hälfte des 4. Jahrhunderts von außerordentlicher Bedeutung. Die Inschrift weist auf zwei Bauphasen für Sakralbauten in Poreč hin - die erste Kirche (*primitiva ecclesia*) und ihre Restauration (*reparata est ecclesia*), wobei das ganze Objekt „verdoppelt“ wurde (*duplicatus est locus*), indem die vorhandenen Spuren der Bauten und Mosaiken unter und nördlich der Eufrasios-Basilika in ein bestimmtes Verhältnis gestellt werden.

Über die Inschrift wurde sehr viel veröffentlicht. Die bisherigen Deutungen der letzten vollständig erhaltenen Zeile *Ideo in honore duplicatus est locus* waren jedoch falsch. Abgesehen von den offenen Fragen und der Problematik im Zusammenhang mit der Inschrift befand sich Mauros Grab wohl in der nördlichen Basilika der Voreufrasios-Anlage und zwar direkt oberhalb des südlichen Saals ihrer ursprünglichen Kirche.

Auf eine symbolische Anpassung des profanen Raums an die Bedürfnisse des neuen Glaubens weist ein Fragment des Mosaikbodens hin, in dessen Ecke die Gestalt eines Fisches eingefügt wurde, die Christus symbolisiert. Ende des 4. Jahrhunderts wurde dieses Oratorium durch eine neue Kirche ersetzt, deren Böden wiederum mit Mosaiken belegt wurden, die in Vierecke verschiedener Größen aufgeteilt und mit Schmuckmotiven ausgefüllt worden sind: Gaben der Gläubigen, neben deren Namen die Größen der in römischen Fuß angegebenen gestifteten Flächen stehen. Auch diese Mosaiken sind immer noch stark von antiker Tradition geprägt, deren Schmuckmotive auf stilisierten Naturformen beruhen. Sie lebt immer noch in den üppig blühenden verflochtenen Ranken, in der Zeichnung einer aus einem Gefäß wachsenden Ranke, in den Blättern eines Kranzes, das ein beschriftetes Feld umrundet. Die Tradition lebt noch immer

in der Sicherheit der Zeichnung, mit welcher das lebendige Spiel der verschiedenen Schmuckmotive in harmonischer Komposition ausgeführt wurde, in der reichen Farbenwahl.

In der ersten Hälfte des 5. Jahrhunderts wurde an der gleichen Stelle die große dreischiffige Basilika errichtet, die von der neuen Stellung der Kirchenorganisation im Leben der spätantiken Stadt beredtes Zeugnis ablegt. Höchstwahrscheinlich wurde zu dieser Zeit auch das erste Baptisterium errichtet, so daß in diesem Stadtteil eine große Sakralanlage wuchs. Die Bauten und Verzierungen weisen jedoch auf den allmählichen Verfall der lokalen Tradition hin. Die Kirchenmosaikern aus dem 5. Jahrhundert sind heillos in unruhigen geometrischen Komplexen und in mit einer immer unsichereren Hand geformten Ornamente verflochten. Dennoch erweckten an einzelnen Stellen, wie beim Mosaik im Halbkreis der Priestersitze, die uralten Erinnerungen erneut die zarte Weinranke zum Leben und bevölkerten ihre Spiralen mit kleinen Vögeln.

Durch den Bau der Eufrasios-Basilika erblühte die müde gewordene antike Kunst noch einmal in ihrem späten prächtigen Glanz. Die bis heute erhaltenen Baureste der Mosaiken, Stuckverzierungen und Inkrustationen sprechen von der einstigen Pracht dieses Gebäudes, in welchem die Böden und Wände von Mosaiken und Marmoreinlagen, von vielfarbigen Edelsteinen und Perlmutter bedeckt und die Kränze und Bögen von polychromen Stuckreliefs verziert waren - von einem Raum, dem erst diese Polyphonie und der widergespiegelte Glanz wahres Leben verliehen.

Den Mosaiken von Poreč mit den Inschriften sind wertvolle Angaben über die Lebensweise in Istrien und Poreč in der Spätantike zu entnehmen. Sie sprechen von zahlreichen Beispielen von Stiftungen, die einzelne kirchliche oder sonstige Personen leisteten, die an der Ausführung der Mosaiken beteiligt waren. Es werden prominente, kaum bekannte oder völlig anonyme Spender erwähnt. Die Inschriften haben Votivcharakter.